

ECONOMISCH- STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

36E JAARGANG

WOENSDAG 24 OCTOBER 1951

No 1797

COMMISSIE VAN REDACTIE

*Ch. Glasz; H. W. Lambers; J. Tinbergen;
F. de Vries; C. van den Berg (secretaris)*

Redacteur-Secretaris: A. de Wit.

Assistent-redacteur: J. H. Zoon.

COMMISSIE VAN ADVIES VOOR BELGIË

*J. E. Mertens; R. Miry; J. van Tichelen;
R. Vandeputte; F. Versichelen.*

INHOUD.

	Blz.
Het saldo op de goederen- en dienstenbalans in de nationale jaarrekeningen door <i>Drs L. Lijklema</i>	784
De voorziening in de gemeentefinanciën door <i>Prof. Mr C. W. de Vries</i>	787
De menselijke factor in de Rotterdamse haven door <i>Drs P. van Zuuren</i>	789
De commerciële productiviteit door <i>M. Laloire</i>	791
Boekbespreking:	
J. Sittig en Prof. Dr H. Freudenthal: De juiste maat — Lichaamsafmetingen van Nederlandse vrouwen als basis van een nieuw maatsysteem voor damesconfectiekleding, bespr. door <i>Mr O. Leyendekkers</i>	793
Aantekening:	
De ontwikkeling der Westduitse industrie ..	795
Geld- en kapitaalmarkt	796
De Belgische geld- en kapitaalmarkt in September 1951 door <i>Dr L. Delmotte</i>	797
Statistieken:	
Bankstaten	799
Verkeer en vervoer in Nederland	799

Dezer dagen

touwtrekken, en niet alleen als Friese sport. In den Haag heeft de Tweede Kamer zich geweerd. Het wetsontwerp Indische pensioenen teruggenomen, het wetsontwerp Toezicht op het Credietwezen niet aan de orde gekomen en ten aanzien van de gemeentefinanciën hevige rukken aan de zilveren koorden. De Minister van Financiën hield de hand op de buidel, maar de Kamer wil op de thans ingestelde spaarpot duidelijk laten schilderen, wiens uitgestelde koopkracht daar is opgeborgen; in deze geest wordt het spaarvarken vooral gefokt om te worden geslacht.

Spieren als kabeltouwen. De Belgische vakverenigingen hebben niet losgelaten en het merkwaardige feit gepresteerd de arbiter over de lijn te sjoeren. Een loonsverhoging, benevens enkele sociale voorzieningen, zijn door de Regering opgelegd. Voor zover het bedrijfsleven deze niet kan of wil betalen, zal de Regering dit deel der extra-uitgaven zelf dragen. De arbiter kan echter niet tot uitreiking der prijzen overgaan, zonder deze eerst zelf ergens te hebben gehaald. Derhalve belastingverhoging, die wel gelijkmatig zal neerkomen op goeden en bozen. Of, gezien de somtijds voorkomende ontoereikende penetratie der heffingstechniek, niet zozeer op de bozen.

De knoop doorgehakt, heeft de arbitrage in het arbeidsconflict op Sumatra's Oostkust. De lonen in de cultuurs zijn verhoogd met terugwerkende kracht tot Februari. Het advies aan Indonesië van een speciaal ontboden buitenlands deskundige, die als financieel expert eens bekend was, luidt: harder werken, herstel van de binnenlandse veiligheid, aantrekken van buitenlands kapitaal.

In het huis van de gehangene, spreekt men niet over de strop. De Franse burger, die het voorrecht heeft gehad twee wereldoorlogen te overleven, kan waarschijnlijk het begrip „waarde van de franc” niet meer uitstaan. De Franse premier heeft met klem verzekerd, dat over devaluatie niet wordt gedacht.

Rationeel gezien, wat zou met devaluatie van Europese valuta tegenover de dollar te winnen zijn? Maar het „hoedt U voor de getekende” behoudt zijn werking, de devaluatiegeruchten houden niet op, de pogingen tot internationale kapitaalverplaatsing evenmin. Elk gerucht brengt door de economische nadering de gefluisterde toekomst naderbij. Intussen stijgen in Frankrijk — ook zonder devaluatie — de prijzen voort.

Soms als men meent dat, met al deze berichten, er geen goed garen is te spinnen, komt een enkele glanzender draad. Zo het overschot, dat Nederland in de Europese Betalingsunie bereikte in de maand September ten bedrage van bijna f 193 miljoen, terwijl de positie van de Belgisch-Luxemburgse vorderingen op dat lichaam kon worden geregeld. Zo ook het bericht van positieve spaarsaldi in Augustus en September. Of betreft dit slechts behoedzame lieden, die in het tweede halfjaar vast op zij zetten voor de te verwachten volgende voorlopige of definitieve aanslagen in de belasting?

ASSOCIATIE CASSA

KASSIERSINSTELLING

OPGERICHT IN 1806

COUPONBETALING

HEERENGRACHT 179 • AMSTERDAM-C

Nationale Handelsbank, N.V.

Amsterdam — Rotterdam — 's-Gravenhage

Alle Bank- en Effectenzaken

Voor onze Verkoop-afdeling vragen wij een intelligente en commercieel begaafde jongeman, die als

assistent van de verkoopdirectie

na een behoorlijke opleiding in de praktijk kan uitgroeien tot een leidinggevende functionaris. H.B.S.- of gymnasiumopleiding noodzakelijk.

In beginsel bekend met economisch-commerciële vraagstukken en enige jaren ervaring in een representatieve functie in binnenlandse verkoop of export.

Naast degelijke beheersing van de Nederlandse en de drie moderne talen, worden aan omgangsvormen, overtuigingskracht en karaktereigenschappen hoge eisen gesteld.

Leeftijd 25-30 jaar.

Eigenhandig geschreven brieven, vergezeld van pasfoto en vermeldende voorts: leeftijd, schoolopleiding en verdere studie, ervaring en referenties, worden gaarne ingewacht, onder ESB 250 op briet en envelope, bij de Personeelsafdeling, Westzijde 103.

**KONINKLIJKE VERKADE FABRIEKEN N.V.
ZAANDAM**

R. MEES & ZONEN

ANNO 1720

Bankiers & Assurantie-Makelaars

ROTTERDAM

's-Gravenhage, Delft, Schiedam, Vlaardingen,
Amsterdam (alleen Assurantie)

Nederlandsche Handel-Maatschappij, N.V.

DEVIEZENBANK

Hoofdkantoor: Amsterdam, Vijzelstraat 32

Meer dan 100 kantoren in
Nederland, Azië en Oost-Afrika
New York London

**ADVIEZEN INZAKE BELEGGING
UITVOERING VAN ALLE EFFECTENZAKEN**

TELEFOON 25318 GRONINGEN

Koninklijke
Nederlandsche
Boekdrukkerij
H. A. M. Roelants
Schiedam

**Advertentie
tarieven
worden U
op aanvraag
gaarne
verstrekkt.**

DE ARTIKELN VAN DEZE WEEK

Drs L. LIJKLEMA, Het saldo op de goederen- en dienstenbalans in de nationale jaarrekeningen.

Het saldo op de goederen- en dienstenbalans kan men zien als het verschil tussen a) in- en uitvoer, b) middelen en bestedingen, en c) besparingen en investeringen. *Ad a.* Er is weinig verbetering gekomen in de na-oorlogse „gap” tussen het aandeel van de uitvoer in de industriële afzet en in de invoerquote. In 1938 was deze „gap” nihil. Daarentegen was de situatie bij de landbouw en voedingsmiddelenindustrie in 1949 en 1950 gunstiger dan in 1938. *Ad b en c.* Het aandeel van de investeringen in het nationaal product was na de oorlog 2 à 3 maal zo hoog als in 1938. De binnenlandse besparingen namen na 1947 sterk toe, zodat de buitenlandse hulp afnam. In 1950 en in de eerste helft van 1951 kwam hierin een wijziging door de sterke voorraadvorming en de achteruitgang in de ruilvoet. Daar de spaarquote door de consumptiebeperking zal toenemen en de investeringen zullen dalen, betekent de recente gunstige ontwikkeling in de handelsbalans vermoedelijk een terugkeer tot de oorspronkelijke tendentie. Het tekort op de goederen- en dienstenbalans zal dit jaar waarschijnlijk niet hoger zijn dan f 500 mln, terwijl voor 1952 een beter resultaat valt te verwachten.

Prof. Mr C. W. DE VRIES, De voorziening in de gemeentefinanciën.

Met het plan-De Geer (1928), dat het gezamenlijk gemeentelijk belastinggebied schiep, begon de periode der voorzieningen van tijdelijke aard, waarin het onderwerp van de financiële betrekking tussen gemeenten en Rijk nog steeds verkeert en zal blijven verkeren. De definitieve of de meer definitieve regel is een onmogelijkheid. Voor 1953 verwacht niemand meer iets anders dan een voorziening. Over 1953 kan de noodvoorziening 1951 en 1952 tot een voorziening over 1953 worden omgezet. En zo zal het wel van jaar tot jaar voorlopig moeten gaan. Bij alle voorzieningen sedert het plan-De Geer was er strijd tussen het inzicht van de Regering en dat van de leiding der gezamenlijke gemeenten, zonder dat van een conflict kon worden gesproken. Een conflict bestond ook nu in 1951 niet.

Drs P. VAN ZUUREN, De menselijke factor in de Rotterdamse haven.

Hoewel nog lang niet van een „port equalisation” kan worden gesproken, kan toch nu reeds worden vastgesteld, dat de prijsconcurrentie der havens op de duur zal overgaan in een kwaliteitsconcurrentie. Wanneer men van kwaliteitsconcurrentie spreekt springen aanstonds menselijke factoren naar voren. In dit artikel wordt nagegaan, op welke wijze de Rotterdamse haven de factor arbeid aanpakt. Allereerst wordt aandacht geschonken aan de functie van de Haven Arbeids Reserve; vervolgens komen ter sprake de loon- en arbeidsvoorwaarden en de vakopleiding en tenslotte de overige sociale voorzieningen. De slotsom wordt getrokken, dat aan de menselijke factor in de Rotterdamse haven grote aandacht wordt besteed.

M. LALOIRE, De commerciële productiviteit.

In het merendeel der Europese landen zijn er diensten opgericht, belast met de ontwikkeling der productiviteit. Tot dusver zijn de krachtsinspanningen in hoofdzaak gericht op het bevorderen van de productiviteit in de industrie. De Amerikanen echter hebben zich hiertoe niet beperkt; zij besteden ook aandacht aan de handelsproductiviteit. Een Franse missie, samengesteld uit vertegenwoordigers van het Ministerie van Handel, uit afgevaardigden van de verschillende distributievormen en van

verschillende studiecentra, begaf zich vorig jaar naar de Verenigde Staten om aldaar de productiviteit in de Amerikaanse handel te bestuderen. Na eerst de vraag te hebben beantwoord, of men in de handel wel van productiviteit mag spreken en zo ja, hoe de commerciële productiviteit dan dient te worden opgevat, analyseert schr. nu in dit artikel de onder de titel „Commerce américain et productivité” gepubliceerde bevindingen van deze missie en beziet tegelijkertijd de stand van zaken met betrekking tot de productiviteit in de Belgische handel. Inzake het probleem der commerciële productiviteit valt er volgens schr. nog veel van de Verenigde Staten te leren.

— SOMMAIRE —

Drs L. LIJKLEMA, Le solde des comptes des marchandises et des services.

Les comptes annuels nationaux établis par le Centraal Bureau voor de Statistiek et publiés dans les „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, contiennent un trésor de données sur le secteur économique aux Pays-Bas. Cet article donne un aperçu de quelques renseignements importants relatifs au déficit de la balance des marchandises et des services publiée dans les comptes annuels. L'auteur formule quelques considérations intéressantes concernant les facteurs qui ont joué un rôle dans cette matière.

PROF. Mr C. W. DE VRIES, Les prévisions relatives aux finances communales.

La semaine passée, la deuxième Chambre a traité le projet de loi au sujet des prévisions relatives aux finances communales concernant les années 1951 et 1952. L'auteur commente dans cet article les débats qui ont eu lieu à ce sujet. L'auteur est d'avis que les prévisions de secours aux finances communales seront provisoirement maintenues.

Drs P. VAN ZUUREN, Le facteur humain dans le port de Rotterdam.

Il y a, bien entendu, pas encore lieu de parler d'un „port equalisation”, mais on peut, dès maintenant, prétendre que la concurrence, qui existe entre les ports de mer, en matière de frais, deviendra, dans le temps, une compétition qualitative. Lorsqu' on parle d'une concurrence en matière de qualité on pense aussitôt aux facteurs humains. L'auteur examine dans cet article de quelle manière le port rotterdamois s'occupe du facteur „main-d'oeuvre”. L'auteur s'arrête d'abord, à la fonction de la H. A. R.; ensuite il analyse les conditions de salaires, de travail et d'éducation professionnelle; et enfin les autres prévisions sociales. L'auteur est d'avis que le facteur humain jouit d'une grande attention dans le port de Rotterdam.

M. LALOIRE, La productivité commerciale.

En Europe on vise surtout l'industrialisation lorsqu'on s'efforce de favoriser la productivité, en Amérique on s'occupe également de la productivité commerciale. Une mission française s'est rendue, l'année passée, aux Etats Unis pour y étudier la productivité du commerce américain. L'auteur analyse dans cet article les expériences acquises par cette mission et publiées sous le titre „Commerce américain et productivité”. Il examine en même temps la situation relative à la productivité en Belgique. L'auteur conclut qu'il y a beaucoup à apprendre aux Etats Unis en matière de productivité commerciale, et formule le souhait pour l'Europe que les efforts ne s'arrêtent pas au développement de la productivité industrielle, mais qu'on s'occupe également de la productivité commerciale.

Het saldo op de goederen- en dienstenbalans in de nationale jaarrekeningen

De nationale jaarrekeningen van het Centraal Bureau voor de Statistiek leveren een schat van materiaal over het Nederlandse economische leven. Zij worden gepubliceerd in de „Statistische en Econometrische Onderzoekingen”, een tijdschrift waar nog te weinig aandacht aan wordt geschonken.

In dit artikel wordt een overzicht gegeven van enige belangrijke gegevens over ons tekort op de goederen- en dienstenbalans, welke uit de jaarrekeningen kunnen worden afgeleid. Daaraan zijn beschouwingen vastgeknoopt over de factoren, welke hier een rol hebben gespeeld.

Het saldo op de goederen- en dienstenbalans als verschil tussen in- en uitvoer.

De jaarrekeningen geven een zeer gedetailleerd overzicht van de debet- en creditposten van onze betalingsbalans. Deze posten hebben steeds betrekking op de goederen-transacties. Zo worden de in- en uitvoer van goederen geregistreerd op het moment van het overschrijden van de grens en dus niet op het moment, dat de verrekening plaatsvindt. In dit opzicht wordt afgeweken van de betalingsbalans, zoals deze door De Nederlandsche Bank wordt opgesteld. De laatste sluit aan bij het deviezenvraagstuk. De balans van de jaarrekeningen sluit aan bij de analyse van de goederenstromen.

In het kader van dit artikel wordt volstaan met het geven van een vijftal posten, die een inzicht geven in de structuur van onze goederen- en dienstenbalans in de jaren 1938 en 1946 t/m 1950:

a. de export van industriële producten (exclusief voedingsmiddelen) minus de import van de door de industrie verbruikte grondstoffen en halfabrikaten. De invoer is gewaardeerd tegen c.i.f.-grensprijzen, overeenkomstig de statistiek van in-, uit- en doorvoer. In tegenstelling tot genoemde statistiek is de uitvoer in af-fabriekprijzen; de handels- en vervoerskosten van fabriek tot grens zijn in de betalingsbalans der jaarrekeningen onder handel en verkeer opgegeven;

b. de export van landbouwproducten en voedingsmiddelen (in af-fabriekprijzen) minus de invoer van in deze bedrijfstakken verbruikte grondstoffen en halfabrikaten (c.i.f.);

c. het saldo van de overige bedrijfstakken (voornamelijk handel en verkeer);

d. het saldo van de zuiver financiële transacties, excl. de kapitaaltransacties (rente, dividenden e.d.);

e. de import ten behoeve van gezinsconsumptie, investeringen van bedrijven en het importsaldo van de Overheid. Deze post heeft grotendeels op eindproducten betrekking, welke zijn gewaardeerd tegen c.i.f.-prijzen.

Het blijkt, dat de ongunstige positie van onze betalingsbalans voornamelijk tot uitdrukking komt in post a: de uitvoer van industrieproducten (in af-fabriekprijzen), die in 1938 ongeveer even hoog was als de invoer van grondstoffen en halfabrikaten, bleef in de na-oorlogsjaren daar aanzienlijk bij ten achter.

Wat de overige posten betreft, de relatieve achteruitgang in de ontvangen winsten, rente etc. — de geldwaarde was in de meeste na-oorlogse jaren lager dan in 1938 — wordt in 1948 en volgende jaren gecompenseerd door de hoge deviezeninkomsten in de dienstensector, terwijl de import van eindproducten eerst in 1950 het vooroorlogse niveau weer bereikte (rekening houdend met de prijs-

stijging). De agrarische sector ten slotte vertoont een uitermate gunstig beeld; 1949 en 1950 zijn aanzienlijk beter dan 1938.

TABEL 1.

De goederen- en dienstenbalans volgens de jaarrekeningen.
(in mln gld.)

	1938	1946	1947	1948	1949 ¹⁾	1950 ¹⁾
a. Uitvoer van industrieproducten minus de invoer van grondstoffen en halfabrikaten (exclusief voedingsmiddelen)	— 20	— 500	— 670	— 960	— 920	— 1.600
b. Idem voor landbouwproducten en voedingsmiddelen	+ 30	— 220	— 260	— 230	+ 410	+ 240
c. Saldo van de overige bedrijfstakken (vnl. handel en verkeer) ..	+ 280	+ 380	+ 670	+ 1.120	+ 1.040	+ 1.880
d. Winsten, dividenden, rente (saldo) ..	+ 410	+ 240	+ 250	+ 310	+ 450	+ 360
e. Import t.b.v. gezinsconsumptie, investeringen. Importsaldo van de Overheid ..	— 490	— 1.060	— 1.640	— 1.380	— 1.290	— 1.760
Saldo goederen- en dienstenbalans ..	+ 210	— 1.160	— 1.650	— 1.140	— 310	— 880

¹⁾ Voorlopige cijfers.

Het tekort op de goederen- en dienstenbalans komt dus vooral tot uitdrukking in het achterblijven van de uitvoer van industrieproducten bij de invoer van de door de industrie verbruikte grondstoffen en halfabrikaten.

Tot goed begrip moet worden opgemerkt, dat uit deze opstelling geen maatstaf is af te leiden voor de prestaties van de verschillende sectoren van ons bedrijfsleven. Men mag bijv. niet de conclusie trekken, dat onze industrie in haar taak is tekortgeschoten. In de eerste plaats is de uitvoer van industrieproducten gewaardeerd tegen af-fabriekprijzen en de invoer van de benodigde grondstoffen en halfabrikaten tegen c.i.f.-grensprijzen. In werkelijkheid zijn de prijzen, die het buitenland voor onze industrieproducten betaalt, hoger en de prijzen, die wij voor de grondstoffen en halfabrikaten betalen, lager door de marges van de betrokken Nederlandse handelaren en vervoersbedrijven. Deze marges zijn in bovenstaande opstelling op handel en verkeer geboekt.

Bovendien is de import van industriële eindproducten onder een andere post opgenomen. Productieverhoging ter vervanging van geïmporteerde eindproducten, welke onze betalingsbalans gunstig beïnvloedt, is bijv. ongunstig voor het saldo van de industrie als gevolg van de import van de benodigde grondstoffen en halfabrikaten.

Ten slotte dient er op te worden gewezen, dat in de na-oorlogse jaren veel import van industriële grondstoffen en halfabrikaten heeft moeten plaatsvinden voor de noodzakelijke voorraadvoorraadvorming in alle stadia van het productieproces, vanaf de importeur der grondstoffen tot en met de handelaar in de door de binnenlandse industrie voortgebrachte eindproducten.

Onder dit voorbehoud wordt hier een nadere analyse gegeven van in- en uitvoer in de industrie. Om de verschillende jaren met elkander te kunnen vergelijken zijn de invoer van industriële grondstoffen en halfabrikaten en de export van door de Nederlandse industrie voortge-

gebrachte goederen in onderstaande tabel uitgedrukt in procenten van de waarde van de totale afzet der binnenlandse industrie (de ingevoerde eindproducten zijn dus buiten beschouwing gelaten). Aldus verkrijgt men voor de verschillende jaren enerzijds de invoerquote en anderzijds het deel van de binnenlandse productie dat wordt uitgevoerd. Daarbij zijn de onderlinge leveringen tussen de industriële bedrijven niet in de industriële afzet begrepen om dubbeltellingen te vermijden. Bovendien is de voedings- en genotmiddelenindustrie buiten beschouwing gelaten.

TABEL 2.

De invoer van industriële grondstoffen en halffabrikaten en de uitvoer van eindproducten in procenten van de totale afzet van door de Nederlandse industrie voortgebrachte producten (excl. voedings- en genotmiddelen; excl. onderlinge leveringen binnen de industrie).

Jaar	Invoerquote	Uitvoerquote	Uitvoerquote minus invoerquote
1938	24	23	- 1
1946	19	9	-10
1947	25	15	-10
1948	29	18	-11
1949 ¹⁾	28	19	- 9
1950 ¹⁾	35	22	-13

¹⁾ Voorlopige cijfers.

In 1938 waren in- en uitvoerquote ongeveer gelijk. De invoerquote was in 1948 en 1949 enige punten hoger dan in 1938 als gevolg van de sterk gestegen inkooprijzen en de sterke voorraadvorming in deze jaren bij die van 1938 ten achter bleef, was de uitvoer aanzienlijk lager dan de invoer.

In 1950 werd de vooroorlogse uitvoerquote vrijwel weer bereikt, doch de invoerquote steeg als gevolg van de scherpe stijging der prijzen en de voorraadvorming tot ver boven 1938, nl. tot 35 pCt. Het is te verwachten, dat dit percentage in de jaren na 1950 weer zal dalen aangezien zowel de voorraadvorming als de zeer hoge inkooprijzen een tijdelijk karakter dragen.

Bovendien is er goede reden om aan te nemen, dat het aandeel van de uitvoer in de industriële afzet nog verder zal stijgen. Het volume van de uitvoer was in het eerste halfjaar 1951 ca 40 pCt hoger dan in het eerste halfjaar 1950 bij een toeneming van de industriële productie met ca 10 pCt (bij beide percentages zijn de voedingsmiddelen buiten beschouwing gelaten).

Bij de vergelijking met 1938 dient men in acht te nemen, dat dit jaar onder invloed stond van de sterke inkrimping der internationale handel na 1929. Het volume van de uitvoer van industrieproducten daalde van 1929 op 1938 met 20 pCt bij een productietoeneming van 10 pCt. Het aandeel van de buitenlandse afzet zal dus in 1929 ca 30 pCt zijn geweest.

Een verdere stijging van de buitenlandse afzet boven het niveau van 1938 behoeft dus stellig niet op een abnormale ontwikkeling te wijzen. Wel maakt het onze industrie in sterkere mate van de buitenlandse vraag afhankelijk, doch dit is een risico dat wij als klein en grondstoffenarm land niet kunnen vermijden.

De conclusie is derhalve, dat het nadelige verschil tussen de invoer van industriële grondstoffen en halffabrikaten en de uitvoer van industriële eindproducten na 1950 vermoedelijk aanzienlijk zal afnemen, tenzij zich opnieuw abnormale ontwikkelingen zullen voordoen. Het is waarschijnlijk, dat 1950 een tijdelijke onderbreking was in de snelle verbetering van de goederen- en dienstenbalans na 1947 en dat dus de jaren hierna weer kleinere tekorten te zien zullen geven.

Het saldo op de goederen- en dienstenbalans als verschil tussen middelen en bestedingen.

Het tekort op de goederen- en dienstenbalans ontstaat omdat Nederland meer verbruikt dan het zelf produceert. Om dit te illustreren is in het volgende overzicht aangegeven, welk deel van het nationaal product besteed is door de gezinnen, de Overheid en de bedrijven (bruto-investeringen en voorraadvorming).

TABEL 3.

Bestedingen van gezinnen, Overheid en bedrijven in procenten van het nationaal product ¹⁾.

	1938	1946	1947	1948	1949 ²⁾	1950 ²⁾
Gezinnen	75	74	75	71	66	64
Overheid	12	20	16	14	13	14
Bedrijven:						
a. bruto-investeringen	9	12	15	18	18	18,5
b. voorraadvorming	1	5	6	4	5	8,5
Totale bestedingen	97	111	112	107	102	105
Nationaal product ¹⁾	100	100	100	100	100	100
Saldo goederen- en dienstenbalans	3	-11	-12	-7	-2	-5

¹⁾ Inclusief afschrijvingen; exclusief onderlinge leveringen.

²⁾ Voorlopige cijfers.

Dit overzicht geeft een goed beeld van de interne oorzaken van ons betalingsbalanstekort in de na-oorlogse jaren. Daarbij springt direct de zeer sterke stijging van het investeringsniveau in het oog: in 1950 27 pCt van het nationaal product tegen slechts 10 pCt in 1938!

In 1938 was er een overschot op de goederen- en dienstenbalans van 3 pCt van het nationaal product. In de jaren 1946 en 1947 was het aandeel van de gezinsconsumptie in het nationaal product ongeveer even hoog als in 1938 (75 pCt). De Overheid en de bedrijven eisten evenwel een aanzienlijk groter deel op, de Overheid door de grote omvang van haar bestuursapparaat en de militaire lasten, de bedrijven door de hoge investeringen, zowel in machines en gebouwen, als in voorraden. De totale binnenlandse bestedingen overtroffen het nationale product met ruim 10 pCt, hetgeen tot uitdrukking komt in een overeenkomstig tekort op de goederen- en dienstenbalans.

Na 1947 is dit tekort snel gedaald, voornamelijk als gevolg van het feit, dat de toeneming in de bestedingen van particulieren en Overheid aanzienlijk bij de stijging van het nationaal product ten achter bleef. Van 1948 op 1949 daalde de consumptie van particulieren zelfs met 3 pCt. Een groter deel van het met de lopende productie corresponderend inkomen, kon dus ten goede komen aan de investeringen, zodat een kleiner beroep op buitenlandse hulp behoefde te worden gedaan.

Van 1949 op 1950 is deze ontwikkeling onderbroken door een tweetal factoren. In de eerste plaats door de zeer sterke voorraadvorming in verband met de liberalisatie, Korea en de scherpe prijsstijging die tot speculatieve aankopen leidde.

Bovendien moesten wij door de achteruitgang in onze ruilvoet meer dan voorheen exporteren om een gelijke hoeveelheid goederen te kunnen invoeren. Hierdoor werd de toeneming in het reële inkomen vertraagd. Van 1949 op 1950 steeg dit slechts met 2 pCt. De reductie in het beslag, dat de gezinsconsumptie op het nationale product legt, was hierdoor geringer dan in vorige jaren. Daar bovendien de overheidsbestedingen en de investeringen in vaste activa toenamen, overtrof het totale verbruik het nationale product met 5 pCt tegen slechts 2 pCt in 1949.

Als wij er van uitgaan, dat de ongunstige wending in 1950 geheel aan tijdelijke factoren te wijten is geweest, is de ontwikkeling van de Nederlandse economie, zoals deze uit dit overzicht blijkt, zeker niet ongezond te noemen.

Het is niet te verwonderen, dat wij de investeringen, nodig om ons productie-apparaat te herstellen en uit te breiden, niet geheel uit eigen middelen hebben kunnen realiseren. Daar het niveau der investeringen in verhouding tot het nationaal product na 1950 stellig zal dalen en bovendien — gezien de consumptie nog verder zal verminderen, is te voorzien, dat het tekort van de goederen- en dienstenbalans kleiner zal worden als zich althans geen bijzondere gebeurtenissen voordoen die deze ontwikkeling zullen vertragen.

Het saldo op de goederen- en dienstenbalans als verschil tussen besparingen en investeringen.

In de na-oorlogse jaren is door de bedrijven zeer veel geïnvesteerd in vaste activa en voorraden. Deze investeringen corresponderen met een even groot bedrag aan besparingen. Daar de binnenlandse besparingen niet toereikend waren, moest een beroep worden gedaan op buitenlands crediet. Het tekort op de goederen- en dienstenbalans kan men zien als het verschil tussen de investeringen en de binnenlandse besparingen.

In onderstaand overzicht zijn investeringen en binnenlandse besparingen uitgedrukt in procenten van het nationaal product. De overheidsinvesteringen zijn daarbij niet in de investeringen begrepen, daar het C.B.S. hier geen cijfers over publiceert. Zij zijn verdisconteerd in het saldo op de lopende rekening van de Overheid. De investeringen hebben alleen op de bedrijven betrekking en omvatten alle uitgaven voor vaste, activa en bedrijfsvoorraden.

De binnenlandse besparingen worden gevormd bij de bedrijven (afschrijvings- en reserveringsfondsen), de gezinnen, de institutionele beleggers en de Overheid (het verschil tussen het bedrag, dat de Overheid aan het bij de gezinnen en bedrijven gevormde lopende inkomen onttrekt en haar verbruik aan goederen en diensten).

TABEL 4.

Binnenlandse besparingen en investeringen in procenten van het nationaal product ¹⁾.

	1938	1946	1947	1948	1949 ²⁾	1950 ²⁾
Besparingen van institutionele beleggers	3	3	3	3	3	3
Afschrijvingen van bedrijven	8	9	9	9	9	9
Reserveringen van bedrijven en gezinsbesparingen ..	4	7	—	—3	4	5
Besparingen van de Overheid	—2	—13	—4	5	6	5
Totaal binnenlandse besparingen	13	6	8	14	21	22
Investeringen en voorraadvorming bij bedrijven	10	17	21	22	23	27
Saldo goederen- en dienstenbalans ..	3	—11	—12	7	—2	—5

¹⁾ Inclusief afschrijvingen; exclusief onderlinge leveringen.
²⁾ Voorlopige cijfers.

Ook deze opstelling is zeer leerzaam. Zij laat zien, dat de na-oorlogse binnenlandse besparingen, na het zeer lage niveau van 1938 als gevolg van de tekorten op het overheidsbudget, sindsdien geleidelijk zijn toegenomen tot een niveau, dat dat van 1938 verre overtreft. Dit maakte het ons mogelijk om de zeer hoge investeringen met een niet al te grote en geleidelijk dalende buitenlandse hulp te realiseren. Alleen van 1949 op 1950 bleef de toeneming in de binnenlandse besparingen achter bij de stijging der investeringen. Hierboven is reeds gewezen op de invloed

van het slechter worden van de ruilvoet, waardoor het reële inkomen een slechts matige toeneming onderging, en op het abnormale karakter van een deel der investeringen (extra voorraadvorming).

Opmerkelijk is het verloop van de besparingen bij gezinnen in 1946, toen de consumptiedrang nog niet zo groot was, gezien de schaarste en slechte kwaliteit der goederen, werden de liquide reserves van de gezinnen in 1947 en vooral in 1948 aangesproken. Na 1948 werden de ontsparingen der gezinnen aanmerkelijk kleiner, zodat de reële consumptie een lichte daling ten opzichte van 1948 vertoonde. Daar toen bovendien de Overheid meer aan het gevormde inkomen ontrok dan zij aan goederen en diensten verbruikte en de reserveringen der bedrijven op een hoog niveau lagen, kon het totaal der besparingen tot ver boven het niveau van 1938 uit stijgen.

Voor de jaren na 1950 is een verdere stijging van de particuliere besparingen te verwachten gezien de recente maatregelen tot consumptiebeperking. Zoals reeds opgemerkt zullen de investeringen niet op het niveau van 1950 blijven, zodat men een vermindering mag verwachten in het tekort op de goederen- en dienstenbalans.

De goederen- en dienstenbalans in 1951.

Voor 1951 zijn de gegevens bekend van de in- en uitvoer van goederen tot en met September. De beste vergelijking met de voorafgaande jaren vormt het quotiënt uitvoer: invoer (dekkingspercentage).

TABEL 5.

Dekkingspercentages 1938, 1946—1951.

	1938	1946	1947	1948	1949	1950	1951
Januari-September				51	67	65	70
Jaargemiddelde	73	37	44	54	72	68	
Dekkingspercentage nodig voor een sluitende goederen- en dienstenbalans	59	91	83	78	77	78	
Invoer (mrd gld.)	1,4	2,1	4,3	4,9	5,3	7,7	(ca 10)

Het dekkingspercentage over de eerste negen maanden in 1951 was hoger dan in 1949 en 1950. In laatstvermelde jaren was het percentage voor het gehele jaar ca 4 punten hoger dan in de periode Januari—Augustus, een normaal verschijnsel gezien de hoge agrarische uitvoer in de laatste maanden van het jaar. Voor 1951 kan men weer een dergelijk verschil verwachten, zodat een dekkingspercentage van ca 75 waarschijnlijk is.

Het dekkingspercentage, nodig voor een sluitende goederen- en dienstenbalans, wordt verkregen door bij de uitvoer het tekort op te tellen en deze som te delen door de invoer. Dit percentage was in 1938 laag (59 pCt) door de hoge ontvangsten aan winst en rente. Thans is een aanzienlijk hoger percentage vereist. Sedert 1948 is hierin weinig verandering gekomen (ca 78 pCt). Voor 1951 kan men dus eveneens 75 à 80 pCt verwachten als het deel van de invoer, dat door uitvoer zou moeten worden gedekt bij een sluitende goederen- en dienstenbalans. Daar in feite vermoedelijk ca 75 pCt zal worden gerealiseerd, houdt dit in, dat er zeer waarschijnlijk een tekort zal zijn, dat evenwel, dat er zeer waarschijnlijk een tekort zal zijn, dat evenwel vermoedelijk minder dan f 500 mln).

Daarbij bedenke men, dat de betalingsbalans ook in 1951 nog belast is door een grote voorraadvorming en door een verdere achteruitgang in de ruilvoet. Zal hieraan in 1952 een einde komen, dan kan men voor dat jaar een beter resultaat verwachten.

De voorziening in de gemeentefinanciën

De laatste maal, dat de leiding van de Vereniging van Nederlandse Gemeenten volledig accoord ging met een door een staatscommissie ontworpen plan om de hoofdzaken van de betrekking van de financiën van het Rijk en van de gemeenten in één wet te regelen, zulks naast en met handhaving van talloze bepalingen in onze wetgeving, waarin deze betrekking incidenteel wordt vastgelegd, was in 1927.

Het accoord van de Staatscommissie-Van Lynden van Sandenburg, bereikt in de winter 1926/1927, dus op het niveau van een commissie, waarin de Vereniging door haar directeur, Mr Jonker, officieel was vertegenwoordigd — dit was toen ter tijd het hoogst-bereikbare niveau! — is dus vijftig jaar oud (Verslag 1 Augustus 1927).

Zeker, er is bij het opstellen van het Verslag gestemd, óók in deze commissie, maar de stemming betrof niet het aan de Staatscommissie voorgedragen systeem. De vraag was, of in het Verslag het systeem ook theoretisch zou worden gefundeerd. Moest dit allemaal nu ook worden gezegd? Kon niet eenvoudig volstaan worden met het mededelen van het resultaat van het bereids ingenomen standpunt? Met de beslissende stem van de voorzitter en met de hulp van de stem o.a. van Mr De Wilde (later Minister De Wilde) werd beslist, dat de theoretische bladzijden uit het ontwerp-Verslag niet zouden worden geschrapt. Het accoord stond vast.

Maar toen gebeurde er iets zeer onverwachts. Nog voor het verslag der Staatscommissie was vastgesteld in eindredactie, ontving de commissie een persoonlijke nota van Minister De Geer, waarin het bekende nivelleringsplan als definitieve regeling werd voorgedragen. Dit plan werd door de Staatscommissie, ook in persoonlijk overleg met Minister De Geer, verworpen, althans ter zijde gesteld.

De Minister zette dóór. De Staten-Generaal, prompt verrast door het nieuwe en door de nieuwe perspectieven, stemden toe. Ik geloof, dat de leiding der Vereniging meer was verbaasd dan overtuigd¹⁾. In de Eerste Kamer protesteerde de heer Wibaut, wethouder van financiën te Amsterdam, heftig. Hij gaf zijn rede uit onder de titel: „Per exprestreïn achteruit!”²⁾. Het verwijt was, dat de Regering van 1928 haar (verderfelijk) voornemen om de gemeenten haar eigen inkomstenbelasting te ontnemen, verborg in een wijde mantel. In die wijde mantel was verborgen het wapen; dat tegen „de uitbreiding der gemeentelijke bemoeiingen” is gericht. Vroeger, in 1920, toen door de Regering was voorgesteld om de bevoegdheid der gemeentebesturen tot het heffen van een eigen plaatselijke directe belasting naar het inkomen te doen vervallen en daarvoor in de plaats te stellen de bevoegdheid tot het heffen van opcenten op de rijksinkomstenbelasting en vermogensbelasting tot een maximum van 100 pCt, was dit voornemen gestuit op een gemeentelijk verzet, waarvoor de Regering week. Nu, in 1928, was die fatale opzet verborgen!!

Het plan-De Geer, dat het gezamenlijk gemeentelijk belastinggebied schiep, werd wet. Het „definitieve” van het plan bleek spoedig onhoudbaar. En toen begon de periode der voorzieningen van tijdelijke aard, waarin het onderwerp van de financiële betrekking tussen gemeenten en Rijk nog steeds verkeert en zal blijven verkeren. De gemeentebesturen hebben de regeling van het plan-De Geer hoopvol ondergaan. Van een wezenlijk „accoord” was geen sprake.

¹⁾ De redactie (en de lezer) vergeve voor deze éne maal het ietwat persoonlijke karakter van deze beschouwing.

²⁾ Het wetsontwerp-De Geer verscheen in het najaar van 1928. Het had een definitieve gedachte geopenbaard. Het strekte tot herziening van de financiële verhouding als voorlopig definitieve maatregel.

Bij alle voorzieningen sedert het accoord van 1927 was er strijd tussen het inzicht van de Regering en dat van de leiding der gezamenlijke gemeenten, zonder dat van een conflict kon worden gesproken. Alleen onze, op sensatie beluste geesteshouding van deze tijd, vindt weer het woord „conflict” aangebracht.

Een conflict bestond ook nu in 1951 niet.

* *

De noodzakelijke voorziening in de gemeentelijke financiën over 1948, 1949 en 1950 verkreeg de naam van „noodvoorziening”, omdat zij immer werd in verband gebracht met de gedachte, dat er nog wel eens naar het voorbeeld van Minister-De Geer een regeling kon worden voorgesteld, welke het karakter zou hebben van een definitieve of van een meer definitieve regeling. Die regeling bleek onvindbaar. Bij de behandeling van de noodvoorziening 1951 en 1952 werd ook nog wel in enkele kringen gedacht, dat de noodvoorziening nu voor de laatste maal werd voorgesteld. De Tweede Kamer heeft echter thans wel begrepen, dat de definitieve of de meer definitieve regeling een onmogelijkheid is. Voor 1953 verwacht niemand meer iets anders dan een voorziening. Het woord „noodvoorziening” behoeft slechts te worden vervangen door „voorziening” in de financiële betrekking. De „zaak” wordt op dezelfde onvaste voet voortgezet. Een wetsontwerp tot het voorzien in deze materie over 1953 moet in de winter 1951/1952 verschijnen en vóór Mei 1952 door de Staten-Generaal zijn aanvaard, opdat de gemeenten met September 1952 weten waaraan zij toe zijn over 1953. Maar daar komt natuurlijk niets van.

Mij dunkt, over 1953 kan de noodvoorziening 1951 en 1952 tot een voorziening over 1953 worden omgezet. En zo zal het wel van jaar tot jaar voorlopig moeten gaan. Het hoofdbedrag, waarop het percentage voor het gemeentelijke gezamenlijk belastinggebied (ten behoeve van het Gemeentefonds) wordt berekend, wijzigt zich van jaar op jaar. Ook los daarvan moet in verband met de behoeften der gemeenten en in verband met de financiële positie van het Rijk het percentage over dit hoofdbedrag te verkrijgen opnieuw voor één, hoogstens voor twee jaar, worden vastgesteld. Dit is niet erg. Vroeger werd met spanning afgewacht op welk percentage van heffing de gemeenteraad nu weer voor het volgend jaar zou uitkomen. De gemeentenaar — ieder wist het! — werd in de grote gemeenten uitgeknepen als een citroen.

Nu is het Rijk één grote gemeente geworden. Alles wat Oppenheim en De Savornin Lohman hebben gezegd over de verhouding van Rijk en gemeente gaat niet meer op. In het Rijk zal het percentage der tegoedschrijving voor de gezamenlijke pot der gemeenten ook van jaar op jaar bepaald moeten worden, wellicht voor twee jaren tegelijk.

* *

Op Donderdagmiddag 18 October, toen de algemene beschouwingen over het wetsontwerp voorziening in de gemeentefinanciën over 1951 en 1952 in de vergadering der Tweede Kamer werden gesloten, des namiddags met de thee-pauze, om ca 4 uur, ontbrak elke crisis- of conflictsstemming. De Kamerleden hadden tot nu toe voor deze algemene beschouwingen al heel weinig belangstelling getoond. Dit was in zoverre jammer omdat de weinige Kamerleden, die als goede deskundigen over deze materie van wetgeving spraken, hun redevoeringen uitstekend hadden bewerkt en zij deze uitstekend voordroegen. De Minister van Financiën sprak gedrukt, moeilijk, langzaam.

Hij heeft deze materie van wetgeving zich eigen gemaakt, maar de Minister is niet thuis in deze materie, zoals hij thuis is in de monetaire sfeer of in de belastingsfeer. Men bemerkt zo iets aan kleinigheden.

De strijd, welke om de amendementen moest worden gevoerd, duurde slechts drie uur. De Kamer bleef dus bij één ondanks het vergevorderde middaguur. De zaak moest nu worden afgedaan. Voor de avondvergadering was reeds een geheel ander onderwerp aan de orde. De zaak kon ook in enkele uren worden afgedaan.

In de hoofdzaken bestond éénstemmigheid. Het zou in deze verhandeling vele alinea's kosten om te schrijven, waarin de Regering en de Tweede Kamer het ééns waren en het ééns bleven.

De strijd ging over enkele onderdelen, waarover de pers reeds heeft bericht. Men verzuimt dan wel te bedenken, dat de Regering, steunende op het advies van de meerderheid der Staatscommissie-Oud, de meerderheid van de Tweede Kamer ook mede had. De Kamer wilde de argumenten, ontleend aan de monetaire politiek der Regering, volstrekt niet contrariëren. Natuurlijk was debat mogelijk over de vraag in hoeverre deze argumenten hier speelden.

Het meningsverschil was geen conflict. Zo spoedig de Minister het „onaanvaardbaar" uitsprak, week de Kamer, en terecht. Men wilde geen conflict.

De Minister heeft enkele punten ter vrije beschikking van de Tweede Kamer gesteld. Er waren twee grote amendementen! Van deze twee amendementen koos de Minister dat amendement, dat naar voren was gebracht door de regeringspartijen en dat aan de Regering nog vrijwel alle eindbeslissing over dit onderdeel der wetgeving in de hand gaf. De Kamer bleek nu toch niet slecht bezet. Er waren Kamerleden binnengekomen met het oog op de stemmingen. De vrede werd getekend met de voorafgegangene hulp van de Minister.

* *

Ere wie ere toekomt. Hoewel de afgevaardigde, de heer Oud, naar eigen verklaring behoort had tot de minderheid der Staatscommissie-Oud (wier advies niet werd gevolgd), uit welke verklaring ook bleek, dat de leden wel eens een kleinigheid uit de Staatscommissie mogen vertellen, heeft de heer Oud toch, met medewerking der Regering, enkele mooie winstpunten voor de gemeenten geboekt op incidentele punten. Het aannemen van zijn amendement om de gemeentelijke, gezamenlijke, belastingpot, de naam dragende van „Gemeentefonds", te beschermen tegen de gedachte, dat er rijksgeld in het Gemeentefonds wordt gestort, was voor hem een groot technisch succes. Ook hier was van een conflict geen sprake.

Belangrijk was, dat de Kamerleden hier niet stemden naar de vaste indeling der politieke groepen. Eindelijk herleefde voor een moment de oude sfeer van een wezenlijk beraadslagende politieke vergadering, waarbij niet de kaarten der politieke groepen van te voren op de tafel liggen.

De heer Oud kreeg stemmen van „de overzijde". En — evenals vroeger — profiteerde de heer Oud van het toeval van de opkomst der Kamerleden. Dat was een trekje van het oude „spel". Bij het toeval van een iets ruimere opkomst van Kamerleden, die niet van zijn amendement waren gediend, zou het amendement zijn verworpen.

Is die vastheid der politieke verhoudingen in de Tweede Kamer zo veel beter? De tribune had plezier in het spel, dat Mr Oud won bij het geringe aantal der medestemmende aanwezige Kamerleden.

Bij zuivere partij-stemming had Mr Oud natuurlijk verloren.

* *

Aan de politiek moet de administratie iets gunnen. Men wenste nu eenmaal een uitbreiding van de Rijkscommissie van advies voor de gemeentefinanciën. Eigenlijk is het adviserend apparaat op dit gebied reeds veel te groot. De verschillende richtingen in bestuursverhouding worden vertegenwoordigd. Beide commissies zijn eerder te groot dan te klein. Vele personen zijn trouwens lid van beide commissies.

In plaats van vereenvoudiging wenste de Kamer uitbreiding. Maar het gaat niet om het getal, het gaat om de verhouding der standpunten. Intussen bij elf leden is de verhouding nu 5 deskundigen en 5 andere deskundigen en één niet-deskundige, is tezamen elf. Zo zal het óók wel gaan! Zij zullen dienen.

* *

Over het hoofdprobleem der financiële betrekking is niet gesproken. De vraag is, welke de juiste verhouding is tussen:

- het eigen gemeentelijk belastinggebied;
- het gezamenlijk gemeentelijk belastinggebied;
- de rijksuitkeringen, van onderscheidene aard en betekenis.

Alleen a. wordt hier besproken. De geest van Wibaut herleeft. Het eigen gemeentelijk belastinggebied is de hoofdzaak. Maar ieder erkent, dat de noodzakelijke nivellering slechts kan komen van b. en van c.

Wil men een indeling in tweeën, dan wordt de tegenstelling:

- eigen of gezamenlijke belastinginkomsten ten behoeve der gemeente, gezamenlijk of afzonderlijk;
- rijksuitkeringen.

In een vergadering van deskundigen werd de vraag gesteld, of als „streef"-verhouding moest worden aangehouden 50 pCt eigen belastingen en gezamenlijke belastingen, 50 pCt rijksuitkeringen.

De mening werd ondersteund, dat in de praktijk het percentage der eigen en der gezamenlijke belastingen tezamen minder zou moeten zijn dan 50 pCt. Zo groot zijn de eisen der nivellering, welke slechts door de rijksuitkeringen kunnen worden bereikt, al kan ook langs de weg der gezamenlijke belastingen wel enige nivellering worden bereikt. Is de verhouding dan soms 1 : 2? Zelfs de Minister sprak van nieuwe gemeentelijke belastingen en van een toenemende opbrengst der gemeentelijke belasting. Is deze er werkelijk?

Deze en andere vragen, waaraan moet worden gewerkt, bleven geheel buiten het parlementaire debat. Zij waren ook niet aan de orde. Ook hier zijn geen conflicten. Hier is alleen maar het voortdurend zoeken naar een verhouding, die in de praktijk goed werkt.

Maar hoe volkomen lag de opmerking van de Minister van Financiën buiten de sfeer, toen de Minister los weg zeide: „zo lang er rijksuitkeringen zijn mag men toch verwachten, dat het gemeentelijk belastinggebied geheel wordt benut" (of woorden van deze strekking). Hier zou een geheel nieuw opstel moeten aanvangen!

De menselijke factor in de Rotterdamse haven

Niet zonder reden wordt in de jaren na de tweede wereldoorlog een grote belangstelling aan de dag gelegd voor vraagstukken die de menselijke zijde van het economisch leven raken: Men heeft bij alle vooruitgang van de techniek leren inzien, dat de modernste technische uitrusting eerst dan haar volledig nut afwerpt, indien zij wordt bediend door mensen die hun werk niet beschouwen als een noodzakelijk kwaad, doch die in de vervulling van hun taak een bevrediging vinden. Men zou de menselijke zijde van de arbeid in onze havens in de eerste plaats kunnen zien in het licht van dit algemene tijdsverschijnsel, dat zo nauw samenhangt met wat men als een nieuwe sociale revolutie pleegt aan te duiden.

Men kan de menselijke factor in onze havens ook benaderen vanuit de gezichtshoek der economische bedrijvigheid van ons land. Nu een voorname pijler van onze welvaart, Indonesië, ons vrijwel geheel is ontvallen, is het noodzakelijk gebleken ons nader te bezinnen omtrent de betekenis en de efficiëntie van onze resterende bestaansbronnen. Een tot voor korte tijd onzekere bestaansbron vormde de dienstenverlening in het internationale verkeer, waarin onze havens, naast onze koopvaardij en onze Rijnvaart, een belangrijke functie vervullen. Nu West-Europa zich geleidelijk aan van de harde slagen van de oorlog heeft hersteld, blijkt onze positie als middelaar in het internationale verkeer zich beter te hebben gehandhaafd dan wij na de bevrijding hebben durven vermoeden. Deze gunstige gang van zaken is voor een niet onbelangrijk deel te danken aan de snelle en doelmatige opbouw van ons havenapparaat.

Publicaties over de rationalisatie van ons verkeers- en overslagwezen zijn er na de oorlog in overvloed geweest. Ook aan economische beschouwingen heeft het over dit onderwerp niet ontbroken. Doch slechts zelden heeft men in geschriften blijk gegeven van de betekenis van de sociale kant van het probleem, ook al bewijzen de genomen maatregelen, dat zowel Regering als ondernemers zich intuïtief van het grote belang van de menselijke factor bewust zijn geweest. Zonder de medewerking van de mens is ook de technische vervolmaking van ons havenapparaat waardeloos.

De in de haven werkende arbeiders bepalen voor een goed deel of zij langzaam dan wel snel werkt. De zozeer gevreesde congestie in tal van wereldhavens is zeker niet alleen een gevolg van een te geringe technische outillage, doch in hoofdzaak liggen aan dit euvel sociale problemen ten grondslag, waaraan nog niet voldoende aandacht werd besteed. De omloopsnelheid van de zeeschepen, die zulk een belangrijke kostenfactor in het rederijbedrijf vormt en die in tijden van tonnageschaarste van primordiaal belang is, is eveneens voor een groot deel afhankelijk van de werkers in de havens. Toeslagen op de vrachten, bederf en verspilling van goederen en een verstroeving van de wereldhandel zijn daarvan de gevolgen. De na-oorlogse „go slow action” in vele buitenlandse havens heeft een funeste invloed op de internationale handel gehad. Ook hier was de menselijke factor de voornaamste oorzaak van de moeilijkheden. Hetzelfde geldt uiteraard voor de stakingen, die het internationale handelsverkeer geheel kunnen ontwrichten.

Ten slotte is er nog de kwestie van de kwaliteit van de havenarbeid, waarbij de menselijke factor een grote betekenis heeft. Breed gezien kan men spreken van een geleidelijke overgang van de kwantitatieve naar de kwalitatieve goederenoverslag. Het vervoer van massale grondstoffen maakt steeds meer plaats voor dat van eindproducten, die een veel grotere zorg bij het laden en lossen vereisen dan het massale goed. De havenarbeid heeft daar-

door geleidelijk aan een geheel ander karakter gekregen. Daarbij komt nog, dat men door internationale overeenkomsten streeft naar gelijkschakeling van haventarieven en overslagkosten, waardoor de prijsconcurrentie der havens op de duur zal overgaan in een kwaliteitsconcurrentie. Hoewel wij gezien de jongste ervaringen met betrekking tot het mislukken van een havenconferentie in Rotterdam nog lang niet zover zijn, dat er van een „port-equalisation” kan worden gesproken, kan toch nu reeds worden vastgesteld, dat de kwaliteitsconcurrentie meer en meer op de voorgrond komt te staan. Wanneer men van kwaliteitsconcurrentie spreekt springen aanstonds menselijke factoren naar voren. Zonder de volledige inzet van de mens slaagt geen werk. Toewijding is onder alle omstandigheden noodzakelijk. Deze toewijding wordt niet in de eerste plaats verkregen door een hoog loon, doch door een, overigens ook weer niet te overdreven, mate van zekerheid, het aankweken van plezier in het werk en het appelleren van een zo groot mogelijk verantwoordelijkheidsgevoel. Wij zullen in het kort nagaan op welke wijze de Rotterdamse haven de factor arbeid aanpakt; dit moge dan een bescheiden begin zijn voor de uitwisseling van ervaringen, die een van de belangrijkste onderdelen van de toekomstige havensamenwerking moet worden geacht.

De functie van de Haven Arbeids Reserve.

Zoals vanzelf spreekt is de zorg voor de werkenden in de haven de resultante van krachten, die hoofdzakelijk door de georganiseerde arbeiders enerzijds en door de ondernemers anderzijds wordt bepaald. Het overleg tussen ondernemers en arbeiders vindt, in weerwil van de vaak uiteenlopende economische belangen, meestal in goede harmonie plaats. Slechts met één vakorganisatie wil de samenwerking minder goed vlotten; het lijkt ons echter hier niet de plaats op deze aangelegenheid nader in te gaan. De Scheepvaart Vereniging Zuid is de ondernemersorganisatie. Onder haar ressorteert de Haven Arbeids Reserve (H.A.R.), die de functie van bemiddelingsorgaan inzake de werkgelegenheid in de haven vervult. Het personeel in de haven wordt alleen door de H.A.R. aangenomen en ook de loonbetaling en de verrekening van de sociale lasten geschiedt centraal door dezelfde organisatie, die daartoe een uitgebreide administratie heeft opgebouwd. Naast de arbeidsbemiddelende taak, houdt de H.A.R. zich ook bezig met de uitvoering van de loon- en arbeidsvoorwaarden, het tegengaan van havendiefstallen, het handhaven van orde en het toepassen van de sociale wetten. Het geheel wordt gefinancierd door retributies van de werkgevers.

Loon- en arbeidsvoorwaarden.

Men kan het arbeidsprobleem in de Rotterdamse haven splitsen in drie delen, welke in feite in nauw verband met elkander staan: de loon- en arbeidsvoorwaarden, de vakopleiding en de overige sociale voorzieningen. Wat de absolute loonhoogte betreft staat Rotterdam zeker niet aan de spits van de Westeuropese havens, alhoewel het reële loon van de arbeiders tot het einde van 1950 vrijwel met dat van vóór de oorlog overeen kwam. Andere groepen van de Nederlandse bevolking, met name de middengroepen, dragen voornamelijk de last van de na-oorlogse armoede. Men mag bij de loonhoogte ook niet uit het oog verliezen, dat men in de Rotterdamse haven gebonden is aan de vrij rigide loon- en prijspolitiek van de Nederlandse Regering, die in feite neerkomt op een loonstop. Daar het arbeidsloon in de laatste tijd, met name na het uitbreken van het conflict in Korea, verschillende

malen is verhoogd, zal de concrete loonhoogte in dit artikel niet worden vermeld.

Tussen de vakverenigingen enerzijds en de Scheepvaart Vereniging Zuid anderzijds, is kort na het einde van de afgelopen oorlog weer opnieuw een collectieve arbeids-overeenkomst tot stand gekomen. De grondgedachte van deze overeenkomst is, dat de organisatie van de havenarbeid te Rotterdam niet slechts een zuiver technische aangelegenheid is; doch dat het scheppen van goede arbeidsverhoudingen tussen werkgevers en werknemers van primair belang is. In de eerste plaats zijn de arbeidstijden geregeld; de normale arbeidstijd bedraagt 48 uur per week. Voor de arbeiders in het machinale bedrijf (overslag van massagoederen) bedraagt de normale arbeidsduur 40 uur per week. Daar het werk in de Rotterdamse haven is verdeeld in taken of spillen van 4 à 5 uren, zijn waarborgen geschapen, dat er niet te lang achtereen wordt gewerkt. Overwerk, vakantie met doorbetaling van loon, kort verzuim, werk op feestdagen en schafttijden zijn problemen, die minutieus in de arbeidsvoorwaarden zijn geregeld.

Het loonstelsel zelf is vrijwel volledig gebaseerd op het principe van tijdloon. Voor overwerk of voor het laden en lossen van bepaalde moeilijke of vuile ladingen worden toeslagen op het loon verstrekt. Voor elke categorie van arbeiders is een minimum weekloon vastgesteld, behalve voor de zgn. losse arbeiders, voor wie een minimum bedrag per taak is bepaald. Voor arbeiders in het machinale bedrijf en voor het toezichthoudend personeel zijn aparte regelingen gemaakt. Aankomende arbeiders ontvangen al naar gelang van hun leeftijd een oplopend percentage van het minimumloon en bij het bereiken van de 23-jarige leeftijd het volle loon. Het verschil tussen de betaling voor geschoolde arbeid enerzijds en geöfende of ongeschoolde arbeid anderzijds is vrij behoorlijk gehandhaafd; zo ontvangt een toezichthouder dooreengenomen anderhalf maal zoveel als een ongeschoolde havenarbeider. Het toezichthoudend personeel is in drie loongroepen gesplitst, al naar gelang van de verantwoordelijkheid welke het draagt. Eventuele geschillen, voortvloeiende uit de interpretatie van de collectieve arbeidsovereenkomst, worden onderworpen aan een scheidsrecht.

Naast de 4.000 arbeiders in vaste dienst der ondernemingen vinden ook losse arbeiders werk in onze haven. De positie van deze circa 6.000 losse arbeiders, is altijd enigszins moeilijk geweest. Deze groep, die een grote reserve vormt ten behoeve van toevallige, seizoen- en conjunctuurdrukke, had in de eerste plaats behoefte aan sociale zekerheid. Voor hen heeft men een garantieregeling ontworpen zodat zij in tijden van slapte toch een behoorlijk loon kunnen ontvangen. Bij algehele werkloosheid verdienen zij een bedrag van f 0,88 per uur. De normale arbeidsdag wordt in dit geval als basis van de uitkering genomen. Gedurende staking, vakantie, ziekte of ongeval wordt geen garantie-uitkering verstrekt. De categorie der losse arbeiders is door deze maatregelen vrijwel gelijkgesteld met de vaste arbeiders. Wanneer zij regelmatig emplot vinden, is hun loon zelfs iets hoger dan dat van de vaste arbeiders.

Vakopleiding.

Wat betreft de vakopleiding zijn na de oorlog goede vorderingen gemaakt. Vóór de oorlog meende men nog algemeen, dat ieder, die over een paar stevige armen of benen beschikte, goed genoeg was voor het beroep havenarbeider. Toen reeds bestonden echter cursussen voor het personeel, dat meer scholing behoefde, terwijl reeds geruime tijd de psycho-techniek bij de selectie van kraanmachinisten en bootslieden werd toegepast en een uitgebreide medische dienst de gezondheidszorg van de havenarbeiders vóór zijn rekening nam. In 1947 werd besloten de vakopleiding van alle Rotterdamse havenarbeiders

systematisch ter hand te nemen. Prof. Dr F. J. Th. Rutten, een bekend Nederlands psycholoog en onderwijsdeskundige, kwam na een diepgaande studie tót de slotsom, dat de havenarbeid zo veelomvattend is geworden, dat het een vak is geworden dat een gedegen scholing behoeft.

In het begin van 1949 werd een aanvang met de vakopleiding gemaakt door een aantal cursussen in bedrijfskadertraining. Uit de deelnemers aan deze bedrijfskadertraining werd een aantal ploeg- en bedrijfsinstructeurs gekozen, die een werkzaam aandeel in de vakopleiding zouden krijgen. Die vakopleiding zelf bestaat uit drie fasen: 1e de grondopleiding, 2e de specialistenopleiding en 3e de bazenopleiding. De grondopleiding legt een algemene basis van vakbekwaamheid, leert de arbeider veilig en ordelijk werken en bevordert de teamgeest. De specialisten en bazencursussen gaan verder. Na afloop van de cursus, die ca 12 weken duurt, wordt een diploma uitgereikt. Iedere cursist behoudt zijn weekloon volgens de collectieve arbeidsovereenkomst; de opleiding is overigens facultatief en kosteloos.

Ten einde de vakopleiding een zo concreet mogelijk karakter te geven, is door het Nederlandse Ministerie van Verkeer een depôt-schip, het ss Veteraan, ter beschikking van de vakopleiding gesteld. In en op dit schip wisselen theorie en praktijk elkaar dagelijks af. Regelmatig worden ploegen jonge arbeiders aan boord van dit schip voor hun taak in de haven gevormd. De gehele vakopleiding werkt nog te kort om een definitief oordeel over de waarde er van te kunnen vellen. Men twijfelt er in ondernemers- en ook in arbeiderskringen niet aan, of de resultaten zullen op de duur goed voelbaar zijn. Het is, bijv. al aanstonds merkbaar met hoeveel meer genoegen en met hoeveel meer gevoel voor eigenwaarde de jonge havenarbeider zijn werkzaamheden verricht, nadat hij een grondopleiding heeft gehad. De belangstelling voor de vakopleiding is ook van buiten Nederland groot, hetgeen blijkt uit de talrijke bezoeken van buitenlandse haven-deskundigen en aan de schriftelijke inlichtingen, die worden gevraagd.

Overige sociale voorzieningen.

Hoewel de loon- en arbeidsvoorwaarden in de Rotterdamse haven een sluitend systeem vormen, is de loonhoogte op zich zelf nog altijd een punt van overleg tussen werkgevers en werknemers. En zelfs al zouden de werkgevers bereid worden gevonden hogere lonen te betalen, dan legt de bestaande loonstop moeilijkheden in de weg. Reeds kent men van regeringswege talrijke sociale voorzieningen, zoals neergelegd in de ziekwet, de ongevalwet, de invaliditeitswet, het ziekenfondsenbesluit en de kinderbijslagwet, alsmede de sociale ondersteuning in geval van werkloosheid. Door al deze sociale maatregelen wordt het nominale loon van de Nederlandse arbeiders met circa 50 pCt verhoogd. Er bestaan plannen de sociale wetgeving in Nederland uit te breiden, doch de Regering wordt in haar streven tegengewerkt door de moeilijke positie waarin het land zich momenteel financieel economisch bevindt. Zo is de ten uitvoerlegging van de verzekering tegen de werkloosheid tot dusverre nog in de pen gebleven.

Het is daarom een verheugend teken, dat het bedrijfsleven met betrekking tot de sociale zorg voor het personeel de Regering veelal enige stappen vooruit is. Zo is het ook gesteld met de werkgevers in de Rotterdamse haven. Na de reeds genoemde garantieregeling voor losse arbeiders, is na de oorlog een pensioenfonds voor de vervoer- en havenbedrijven in het leven geroepen, dat in een aparte stichting is ondergebracht. De premie voor het ouderdomspensioen, dat op 65-jarige leeftijd ingaat, bedraagt 10,5 pCt van het loon; van deze premie wordt $\frac{2}{3}$ deel door de werkgever betaald. Het pensioen bedraagt per jaar 1 pCt van het totaal in de loop der jaren genoten

loonbedrag, waarover premie is betaald. Het weduwpensioen, dat na overlijden van de verzekerde wordt uitkeerd, bedraagt 50 pCt van het ouderdompensioen. Voor de losse arbeiders wordt het pensioen berekend niet alleen over het verdiende loon, doch ook over de garantieuitkering.

De drang naar zekerheid vormt op het ogenblik een belangrijk element in de Nederlandse samenleving. Door middel van pensioenfondsen worden werknemers aan het bedrijf, waarin zij werken, gebonden. Men heeft in de Rotterdamse haven ingezien, dat men daarbij niet moest blijven staan. Zo zijn kernen tot stand gekomen, waarin de arbeiders hun bezwaren tegen bepaalde toestanden naar voren kunnen brengen. Aan de Scheepvaart Vereniging Zuid is een sociale afdeling verbonden, welke ten doel heeft zodanige verhoudingen in het bedrijf te scheppen, dat de werknemer naar zijn aanleg en naar zijn gaven zijn arbeid op de juiste plaats en in de juiste geest kan vervullen. Een aantal maatschappelijke werksters houdt spreekuren en legt huisbezoeken af; het is hun taak de belangen van de arbeiders zo goed mogelijk te behartigen, rekening houdend met de menselijke factor en zonder het bedrijfsbelang geweld aan te doen.

Er is door de sociale afdeling van de Scheepvaart Vereniging Zuid reeds veel gepresteerd. Zo worden cursussen in huishoudelijke en gezinsvoorlichting gegeven, heeft men een 'Stichting gezinsverzorging en gezinshulp in het leven geroepen, is een begin gemaakt met de vorming van een bibliotheek, worden avonden ter lering en ter ontspanning van havenarbeiders georganiseerd. Voorts wordt bemiddeling verleend inzake de aankoop van goedkope werkleding en schoeisel en is een arbeiderssteunfonds in voor-

bereiding. Deze laatste organisatie heeft ten doel die aangeslotenen, die in financiële moeilijkheden verkeren, uitkeringen te verlenen, terwijl bovendien fondsen voor bijzondere doeleinden zullen worden gevormd.

Uit het voorgaande kan in ieder geval de slotsom worden getrokken, dat aan de menselijke factor in de Rotterdamse haven grote aandacht wordt besteed. Er zijn misschien nog wel enkele ondernemers, en ook arbeiders, die van oordeel zijn, dat het resultaat van al deze voorzieningen zeer gering zal zijn. Deze sceptici worden hoe langer hoe meer in het ongelijk gesteld, ook al moet worden toegegeven, dat overdaad in sociale maatregelen schadelijk kan zijn. Het is na de oorlog gebleken, hoezeer de sociale vrede in de Rotterdamse haven kon worden gehandhaafd, dank zij vorengenoemde maatregelen. Het blijkt ook reeds, dat de vakopleiding haar resultaten begint af te werpen, getuige de goede naam die Rotterdam als kwaliteitshaven in de laatste jaren heeft verworven. Men mag echter niet aanstonds verwachten, dat de mentaliteit van de arbeider kan worden veranderd. Er bestaat soms nog een diepgeworteld wantrouwen t.o.v. de werkgevers en aan lang niet alle verlangens, met name die ten aanzien van de loonhoogte, kan worden voldaan. Men mag niet uit het oog verliezen, dat een meekundige toeneming van de sociale voorzieningen hoogstens slechts rekenkundig stijgende resultaten te zien zal geven. Dit neemt niet weg, dat de menselijke factor met betrekking tot de kwaliteit van de diensten die Rotterdam aan het uitgebreide achterland bewijst, van zulk een groot belang wordt geacht, dat Overheid en bedrijfsleven geen kosten en moeite zullen sparen om op de ingeslagen weg voort te gaan.

Rotterdam.

Drs P. VAN ZUUREN.

De commerciële productiviteit

De begrippen „productiviteit”, „arbeidsproductiviteit” en zo meer, zijn thans zeer in zwang. In het merendeel der Europese landen werden er, ingevolge het zenden van studie-missies naar de Verenigde Staten, diensten opgericht, belast met de ontwikkeling der productiviteit: „l'Association française pour l'accroissement de la productivité” in Frankrijk, de „Anglo-American Council on Productivity” in het Verenigd Koninkrijk, de „Contactgroep Opvoering Productiviteit” in Nederland, de „Office belge pour l'accroissement de la productivité” in België, enz. Deze instellingen worden doorgaans gesteund en over het algemeen gesubsidieerd door de openbare diensten; zij zijn samengesteld uit vertegenwoordigers van de werkgevers en van de syndicale organisaties der loontrekkende arbeiders.

In hoofdzaak waren de krachtsinspanningen tot op dit ogenblik gericht op de nijverheid. Door een verder doorgedreven rationalisatie, door de uitbreiding en de modernisering van de industriële uitrusting en van het werktuigmaterieel, door de vereenvoudiging en de normalisatie der producten, door een betere aanpassing van de mens bij zijn werk, en ten slotte door de aandacht te richten op de menselijke factor in de arbeid, wil men tot een hogere en meer continue productie van betere kwaliteit komen, en dit hetzij voor de nijverheid in haar geheel, hetzij voor een bepaalde bedrijfsbranche, of voor een onderneming, of ten slotte voor een arbeider, individueel genomen. De aldus opgevatte productiviteit wordt — al naar gelang de productiviteitsgroep van de E.O.E.S. — als volgt omschreven: „Het quotiënt opgeleverd bij deling van een bepaalde productie door één der productiefactoren, het kapitaal, de arbeid, de geldbelegging, de grondstoffen, enz....”.

In hun streven naar een hogere productiviteit hebben

de Amerikanen zich niet tot de nijverheid beperkt. Zij besteden ook aandacht aan de *handelsproductiviteit*. Een Franse zending, samengesteld uit vertegenwoordigers van het Ministerie van Handel, uit afgevaardigden van de verschillende distributievormen en van verschillende technische studiecentra, begaf zich vorig jaar naar de Verenigde Staten om aldaar de productiviteit in de Amerikaanse handel te bestuderen. Haar bevindingen werden vastgelegd in een prachtig werk: „Commerce américain et productivité”¹⁾.

Alvorens enkele van haar bevindingen te analyseren, willen wij de vraag beantwoorden, of men in de handel van productiviteit mag spreken, en hoe de commerciële productiviteit dient te worden opgevat. De handel is een productieve bedrijvigheid, maar hij brengt geen materiële voorwerpen voort, die men kan tellen, meten en wegen; hij verstrekt diensten. Hoe kan men deze activiteit meten? Naar het aantal of naar het gewicht der verkochte artikelen? Op deze manier zou men zich slechts een onvolledige en valse idee kunnen vormen over de verstrekte diensten: de verkoop van een kist met fruit in de verkoophallen kan niet vergeleken worden met de verkoop en de levering door de kleinhandelaars van dezelfde kist ten huize van de koper. De heer Marcel Rives, directeur van de Binnelandse Handel bij het Franse Ministerie van Handel en Nijverheid, is van oordeel, dat de „verkoopwijze” in de waarde van de verstrekte dienst een even belangrijke plaats inneemt als de kwaliteit van het verkochte artikel. Hoe kan men nu het element „verkoopwijze” nauwkeurig bepalen, meten, en vergelijken? De manier van verkopen hangt dus af van een subjectieve beoordeling en is derhalve niet vatbaar voor een kwantitatieve beoordeling.

¹⁾ Gepubliceerd door „Presses Universitaires de France”, Parijs 1951.

Aldus blijkt het gewenst uiterst voorzichtig te werk te gaan bij de beoordeling van de productiviteit en iedere voorbarige vergelijking tussen de industriële en de commerciële productiviteit te vermijden. De industriële productiviteit kan met voldoende nauwkeurigheid worden bepaald, omdat zij berust op constante en objectieve elementen, — gewicht, hoeveelheid, eenheden, afgewerkt, bewerkt of omgewerkt door een machine, door een onderneming of door een arbeider — die gemakkelijk te meten en te vergelijken zijn. Er dient echter een voorbehoud te worden gemaakt voor de menselijke factor: men kan bij het vergelijken van het rendement van twee of meer arbeiders de persoonlijke, subjectieve, fysiologische, psychologische en andere omstandigheden, die hun invloed op het rendement doen gelden, niet wegcijferen.

Wanneer het evenwel over handel gaat, dan blijkt het begrip „dienstverstreking” overwegend; het nut van de dienstverlening wordt door de betrokken personen of door omstandigheden van tijd en plaats verschillend beoordeeld. Op dit gebied speelt ook het beschavingspeil een rol: ten dage stelt de cliëntèle in onze Westerse landen/ bijv. veel hogere eisen dan deze in minder beschaafde landen. De Amerikaanse verbruiker stelt, volgens het verslag der Franse zending, veel hogere eisen dan de Europese verbruiker: wat bijv. kleding betreft, constateren wij, dat de Europese verbruiker zijn kledingstukken zolang mogelijk wenst te behouden, terwijl de Amerikaan zoveel mogelijk op vernieuwing aanstuurt; hij tracht geenszins zijn huis te verfraaien; om aan alle huishoudelijke zorgen te ontsnappen, gaat hij op Zaterdag en Zondag naar het restaurant of gebruikt voedingswaren, geconserveerd in een koelkast. De warenhuizen kennen er een veel groter succes dan bij ons, want de steeds gehaaste cliënt wil in eenzelfde huis bijna alle artikelen vinden, waaraan hij behoefte heeft. Maar hij is uiterst kieskeurig inzake presentatie en verpakking der producten, derwijze, dat de mislukking van zekere pogingen om Belgische producten naar de Verenigde Staten uit te voeren, te wijten was aan het feit, dat de presentatie dezer producten niet beviel aan de eventuele Amerikaanse cliëntèle. Wij willen deze details slechts aanhalen om te bewijzen hoezeer de „subjectieve” factor in de beoordeling van de verstrekte dienst speelt. Bijgevolg dient men bij het afmeten van de productiviteit in de handel rekening te houden met deze subjectieve factoren, die voor de industriële productiviteit niet of slechts in geringere mate bestaan.

De heer Prof. Rives beschouwde een andere methode om de commerciële productiviteit te bepalen en te meten: in dit verband ware het van belang te schatten hoeveel het aan de verbruiker geld en werkuren zou kosten, indien hijzelf voor de goederen en dienstverstrekingen, waaraan hij behoefte heeft, en die hem door de handel verstrekt worden, moest zorgen. Een dergelijke berekening, die beslist delicaat is, werd in 1939 in de Verenigde Staten beproefd inzake auto's: voor een wagen, die op dat ogenblik 700 dollars kostte, waarvan 400 dollars voor fabricatie en 300 dollars voor distributiekosten, zou de kleinhandelsprijs 20.000 dollars bedragen, indien geen professioneel distributie-apparaat ware tussengekomen. De door de handel verstrekte dienst kon in dat geval op 20.000 — 400, hetzij 19.600 dollars worden geraamd. De heer Rives voegde hieraan toe: „Het blijkt overbodig de betrekkelijke waarde van deze cijfers te onderstrepen; de overdrijving ligt onder andere in het feit, dat een alleenstaande productie van autovoertuigen zonder tussenkomst van het distributie-apparaat, economisch niet mogelijk is, hetgeen echter niet betekent, dat bedoelde cijfers zinledig zijn, daar waar het gaat om aan te tonen hoe belangrijk de bijdrage van de handel is in de productiviteit van de menselijke arbeid”.

De productiviteit in de handel kan op meerdere stadia tegelijk bepaald en opgespoord worden: „Eén er van is de

dienstverstreking van de distributie aan de productie, een ander omvat de diensten verleend door de distributie aan de sector van het verbruik, en een derde is ten slotte dat van de kostende prijs der distributie verrichtingen in de ondernemingen, die geheel of een gedeelte van hun activiteit hieraan wijden. De productiviteit in de handel verbetert telkens wanneer in een der drie gebieden vooruitgang geboekt wordt, zonder dat deze vooruitgang evenwel teloor gaat door een inzinking in beide andere of in één dezer”²⁾.

Zulks leidt ons tot de vraag, of de „commerciële productiviteit” kan gepaard gaan met de evolutie van het aantal *verkoopinrichtingen*. De Franse zending heeft geconstateerd, dat het percentage der winkels ten aanzien van de totale bevolking in de Verenigde Staten veel lager ligt dan in Frankrijk, terwijl de productiviteit, opgevat in al de betekenissen die wij er tot hiertoe van zagen, in eerstgenoemd land veel hoger is. In 1949 bedroeg het aantal groot- en kleinhandelondernemingen 1.879.000 in de Verenigde Staten en 1 miljoen in Frankrijk met een bevolking, die 1/4 is van deze der Verenigde Staten. Anderzijds ligt de geografische spreiding geheel verschillend: in de Verenigde Staten is de handel veel meer geconcentreerd in de steden dan in Europa. De 150 belangrijkste steden in de Verenigde Staten groeperen 64 pCt van de kleinhandelsondernemingen; de uitbreiding van de bestellingen per brief of per telefoon en van de leveringen met vrachtwagens maakt het voor de grote kleinhandelszaken mogelijk de landelijke cliëntèle te bedienen zonder in alle dorpen verkoopinrichtingen op te richten.

Hieruit spruit voor de handel, in zijn geheel genomen, een gevoelige vermindering van de distributiekosten voort.

Steunend op de cijfers van de economische en sociale telling, gehouden op 31 December 1947, alsmede op de maandelijkse index der kleinhandelsprijzen, bevestigde een vooraanstaande Belgische federatie van de handel in voedingswaren, dat in de provincies met het grootste aantal handelaars ten opzichte van de bevolking, de levensduurte minder hoog is. Kan men hieruit het voorbarig besluit trekken — conclusie waartoe genoemde federatie kwam —, dat de levensduurte noodzakelijkerwijze moet dalen al naar gelang het aantal handelaars stijgt? Het Amerikaanse experiment, bewijst het tegenovergestelde. In werkelijkheid toont een aandachtig onderzoek van de Belgische statistieken aan, dat het aantal handelaars het hoogst is in de provincies met de grootste bevolkingsdichtheid en waarin zich grote agglomeraties bevinden, terwijl andere provincies een hoge levensduurte kennen omwille van redenen, die niet in verband staan met het aantal handelaars: afgelegen bewoonde gebieden, gebrek aan verkeersmiddelen, gebrek of verdwijning van oude nijverheden, de centralisatie van de financiële bedrijvigheid en van het bankwezen te Brussel.

Men zou het aantal verkoopinrichtingen in deze provincies kunnen opdrijven: meer dan waarschijnlijk zouden de nieuwe bedrijven alsdan niet renderend zijn en bij gebrek aan cliëntèle vlug verdwijnen. Wij vinden hiervan het beste bewijs in het feit, dat vooral in die provincies, waar de bevolkingsdichtheid betrekkelijk laag is, de handel als „bijkomende bedrijvigheid” door de echtgenote, de moeder, of het familielid van een ambtenaar, een rijksagent of een loontrekkende arbeider of landbouwer, wordt gedreven.

In België treft men gemiddeld één kleinhandelszaak per 21 of 22 inwoners aan (30 in de provincie Luxemburg, 26 in Limburg, 25 in Luik, 18 in Oost-Vlaanderen, 17 in West-Vlaanderen). Men kan moeielijk beweren, dat dit overdreven aantal handelaars er toe bijdraagt om de levensduurte neer te drukken. Maar onzes inziens is het uiterst geringe rendement dezer ondernemingen het meest

²⁾ Cursus van de heer Marcel Rives aan het Instituut voor politieke studien te Parijs (Presses Universitaires de France, 1951).

onrustwekkend: zij zijn te klein in omvang, hun zaken-cijfer blijkt onvoldoende om de bedrijfsbeoefenaars in de mogelijkheid te stellen te leven, en tevens belet dit lage zakencijfer hen om zich aan te passen aan de technische vooruitgang, om hun werktuigmaterieel te verbeteren, om aan reclame te doen, in één woord, om datgene te ondernemen wat de Amerikaanse handel aandurft om de rijkdommen in omloop te brengen en de ontzaglijke productie der Verenigde Staten af te zetten.

In België, zoals elders, heeft men credietinstellingen voor de middenstand opgericht. Wie vindt hier baat bij? De best georganiseerde bedrijven, die er financieel het sterkst voorstaan. De overgrote massa der kleine bedrijven bieden geen voldoende waarborgen om credieten te bekomen, waaraan zij zouden kunnen behoefte hebben, en zij zijn gedoemd om op hetzelfde peil te blijven.

Ziet men niet in, dat men het paard achter de wagen spant, wanneer men onophoudelijk aandringt op meer uitgebreide credietmogelijkheden en op een steeds gunstiger behandeling der kleine ondernemingen, terwijl de rentabiliteit en de leefbaarheid dezer kleine bedrijven in de eerste plaats zou dienen te worden opgevoerd?

In dat opzicht verdienen de cijfers onze volle aandacht. Sedert 1945 werden er in 7 Belgische provincies ongeveer 70.000 nieuwe handelsbedrijven opgericht. Doch van de ene telling tot de andere, d.w.z. van 1937 tot 1947, verminderde het aantal alleenstaande handelaars over heel het land, met 3.444 eenheden.

Hieruit mag men dus veronderstellen, dat gedurende deze tijdspanne ongeveer 100.000 handelaars hun bedrijvigheid staakten. Deze „mortaliteit” in de kleinhandel is buitengewoon aanzienlijk. Zij laat veronderstellen, dat de in de kleine bedrijven verwezenlijkte zakencijfers werkelijk onvoldoende zijn.

Een ander element kan bij de beoordeling van de productiviteit der kleine handelsonderneming op het voorplan treden: haar omvang. Wanneer in de Verenigde Staten slechts 47 pCt der handelsondernemingen door één enkele bedrijfsleider beheerd worden, dan bedraagt deze verhouding voor Frankrijk 70 pCt; in België belooft dit percentage 90, hetgeen werkelijk indrukwekkend mag worden genoemd, doch niet noodzakelijk op een gezonde economie wijst.

Juist in het beheer dezer ondernemingen dient de productiviteit in de kleinhandel te worden bestudeerd, en indien wij deze weg resoluut willen inslaan, daarbij ieder vooroordeel en alle a priori gegevens overboord werpend, zullen wij beslist tot vaststellingen van het allergrootste belang komen.

Het Amerikaanse experiment, dat natuurlijk niet eenvoudig kan gecopieerd worden, blijkt nochtans uiterst leerrijk, al ware het slechts omwille van het verbazend ritme en de dynamische spoorslag, die men aldaar aan de kleinhandel gaf. Men vraagt zich niet af, of de distributie te duur is, maar wel of zij duur genoeg is, in andere woorden, of zij haar werk doet, haar rol vervult, en aan de verbruiker, die diensten verleent, waarop hij aanspraak meent te mogen maken. En, daar het er in de eerste plaats om gaat de „dienstverlening aan de verbruiker” te verzekeren, denkt men er niet aan, de handel te kristalliseren of er een afgietsel van te maken, en ook niet de bestaande toestanden te verdedigen door een dam van wetten en reglementen op te werpen, of het normale spel der concurrentie ten voordele van de verbruiker te besnoeien.

En, indien de kleinhandelaars zich in hun bestaan bedreigd gevoelen of in zekere mate werkelijk bedreigd zijn door de grote sterk geconcentreerde bedrijven, dan vragen zij geen bescherming aan de wetgever, maar groeperen zich in aankoopcoöperatieën, in een „vrijwillige ketting”, gevormd in samenwerking met de groothandelaars, en op deze wijze slagen zij er niet alleen in hun positie

te behouden, maar zij verwerven tevens de cliëntèle van de grote „ketens”, opgericht door warenhuizen en filiaalbedrijven.

Om kort te zijn, het probleem der commerciële productiviteit, dat zich zowel in de kleine als grote ondernemingen stelt, werpt de volgende vragen op: worden de producten aan genoegzaam lage prijzen verkocht, opdat zij zouden ter beschikking staan van de meest gespreide cliëntèle? Is de handel er toe in staat de nieuwe producten aan het publiek bekend te maken en te presenteren? Vergemakkelijkt hij de aankoop van deze producten, niet alleen onder het oogpunt van de inkomsten, waarover de verbruiker beschikt, maar tevens door het voorkomen der winkels, door hun doordachte reclame, door hun aantrekkelijke uitstalramen, door een mooie presentatie en verpakking? Houdt hij zich op de hoogte van de veranderingen in de levenswijze, de smaak, ja zelfs in de werkuren, de vrije tijd enz.? Helpt hij de fabrikant om zijn nieuwe producten te lanceren? Is hij in staat om de fabrikant in te lichten over klachten, grieven, wensen en smaak van het publiek, zo mede over de wijzigingen in de cliëntèle³⁾?

Dit alles veronderstelt studiën, bestendige opzoekingen en peilingen. Het Amerikaanse publiek is vertrouwd met de Gallups en andere research-methoden: de handel staat er steeds op de bres om de wijzigingen in de smaak van de cliëntèle op te sporen. Het zal ons geenszins verwonderen, dat, benevens de officiële research-diensten, ook private onderzoekings- en studie-organismen, ja zelfs universiteiten, zoals Harvard, aan dit studiewerk hun medewerking verlenen. De eerste studiën over de distributiekosten werden trouwens tijdens de eerste wereldoorlog door de „Harvard University” op touw gezet. Genoemde instelling publiceert een tijdschrift, dat speciaal aan deze problemen is gewijd. De statistieken, die aldaar worden opgesteld, getuigen van een merkwaardige nauwkeurigheid.

Indien er iets van de Verenigde Staten te leren valt, dan is het wel op dit gebied. Tevens hopen wij — en dit zij dan de conclusie —, dat de in Europa gedane krachtsinspanningen niet alleen zullen beperkt blijven tot een ontwikkeling van de productiviteit in de nijverheid, maar zich tevens zullen uitbreiden tot de handel. De industrie kan hieruit slechts voordeel halen: want naarmate de handel beter zijn taak vervult, zal de productie ook vlugger en standvastiger worden afgezet.

Brussel.

MARCEL LALOIRE.

³⁾ Zie verslag van de Franse zending, blz. 158.

BOEKBESPREKING

J. SITTIG en Prof. Dr H. FREUDENTHAL: *De juiste maat — Lichaamsafmetingen van Nederlandse vrouwen als basis van een nieuw, maatsysteem voor damesconfectiekleding*. Uitg. L. Stafleu, Leiden 1951, 402 blz., f 20.

„Productie!” is de leus van de dag. Deze leus wordt met des te meer geestdrift aangeheven, naarmate men beseft, dat zij bij de massa altijd nog een gunstiger onthaal vinden dan haar alternatief: „versobering!”. Maar het is één ding, de leuze aan te heffen, en iets geheel anders, de concrete middelen aan te wijzen, waardoor zij kan worden verwezenlijkt. Te hooi en te gras kan men vage aansporingen tot méér en rationeler productie lezen en beluisteren, maar men vraagt zich wel eens af, of de schrijvers en sprekers veelal niet onbewust handelen naar Mephisto's recept: „Denn eben, wo Begriffe fehlen, dort stellt ein Wort zur rechter Zeit sich ein”.

Als regel worden deze aansporingen; van bevoegde of onbevoegde zijde, tot de industrie gericht. De handel zou dit als een compliment kunnen opvatten, maar het lijkt realistischer, de oorzaak te zoeken in het feit, dat de handel als productieve factor in het economisch bestel heden ten dage eenvoudig vergeten en verwaarloosd wordt — of zelfs beschouwd wordt als een negatieve grootheid, welker uitschakeling een welkome stap zou zijn op de weg naar goedkoper en dus groter productie. Zó eenzijdig industrieel is tegenwoordig de publieke opinie gericht, dat in de laatste maanden ten minste drie gezaghebbende sprekers¹⁾ het nodig hebben geoordeeld de handel in bescherming te nemen, en duidelijk te maken, dat zijn „winstmarges” geenszins altijd winst betekenen voor hem die ze ontvangt, en nog veel minder verlies voor hem, die ze betaalt — dat daar reële diensten, productie in ruimere zin, tegenover staan.

Behalve, dat de handel het ongeluk heeft, dat hij in veel mindere mate „sociaal-economisch” (lees: „politiek”) georganiseerd is dan de industrie, lijdt hij onder het nadeel, dat zijn prestaties veel minder spectaculair zijn. Tegenover de vaak imponerende fabricagemethoden der grote industrieën kan hij, „pour épater les bourgeois” niets anders stellen dan kantoren, magazijnen en winkels, en voor bijv. een excursie van Kamerleden langs deze inrichtingen zou vermoedelijk bitter weinig animo zijn. En tot, overmaat van ramp leent de handel zich niet of nauwelijks als object voor arbeidsstudie, bedrijfsorganisatie en dergelijke recepten, waarop de hoop der natie thans gevestigd is²⁾. Maar het is niet moeilijk in te zien, dat het opvoeren van de productiviteit in de industriële sector slechts tot meer werkloosheid zou leiden wanneer met de goedkoper productie geen grotere verkopen bereikt zouden worden — en dit is grotendeels de taak van de handel. Eigenlijk vervult de koopman in een ruimer milieu dezelfde functie, die de actieve bedrijfsleider c.q. zijn adviseur voor bedrijfsorganisatie, binnen de onderneming uitoefent: het voortdurend zoeken naar betere combinaties tussen de verschillende elementen in het economisch proces (inclusief de consument). Hij weet, dat hierin zijn „raison d'être” ligt en hij weet zijn bestaan afhankelijk van het goed vervullen dezer functie.

Het boek „De juiste maat” zou als bewijsstuk hiervoor kunnen dienen. Het is de spontane bijdrage van een handelsonderneming tot de verhoging der productiviteit doch van minstens even grote betekenis voor de industrie in de betreffende branche. Het bevat een volledig uitgewerkt voorstel om te komen tot een uniform maatsysteem voor dameskleding, gebaseerd op een uitgebreid statistisch onderzoek naar de samenhang tussen de lichaamsafmetingen van de gemiddelde Nederlandse vrouw, hetwelk in het jaar 1947 is georganiseerd door de N.V. Magazijn de Bijenkorf in haar warenhuizen te Amsterdam, Rotterdam en Den Haag. Het boek is echter niet alleen van betekenis wegens het praktisch nut van het onderzoek, maar ook om de beschrijving, welke het bevat van de organisatie der metingen (op 5001 vrouwen), die aan het geheel ten grondslag liggen, de overwegingen welke daarbij een rol hebben gespeeld, en het controleren en verwerken van het verkregen materiaal; aldus levert het een levendige illustratie op van de moeilijkheden, welke zich bij een statistisch onderzoek voordoen, én van de methoden om deze te elimineren. De niet-statisticus behoeft zich ook niet a priori te laten afschrikken, want de stof is in het boek tweemaal verwerkt: eerst op populaire wijze, en zelfs met vlotte tekeningen verlicht, door Prof. Dr H. Freudenthal, daarna

zakelijk door de heer J. Sittig, de statisticus die het onderzoek heeft geleid. Als toegif is aan deze diptiek toegevoegd een deel met wiskundige beschouwingen over de methoden van het onderzoek, waarin Prof. Freudenthal zich van een andere kant laat kennen.

Het is niet onze bedoeling een samenvatting van ook maar enig deel van het boek te geven, doch uitsluitend te wijzen op het praktisch belang daarvan in het kader van het streven naar opvoering der productiviteit.

Momenteel bestaat er (ook dit wordt in het boek objectief aangetoond) een grote verscheidenheid in de wijze, waarop de fabrikanten van damesconfectie hun producten van maatnummers voorzien. Met hetzelfde nummer worden kledingstukken aangeduid, waarvan de tailles ongeveer 20 cm, de rugbreedtes en -lengtes ongeveer 10 cm verschillen; het streven om de koopsters de harde werkelijkheid ontrent hun lichaamsomvang te besparen, is daaraan niet vreemd. Dat de confectiebranche als geheel met deze galante maatverwarring niet gediend is, is wel duidelijk. Ieder systeem zou beter zijn dan dit gebrek aan systeem.

Maar om uit de vele systemen die denkbaar zijn het beste te kiezen, is het onderzoek begonnen. Aan de hand van grondige bestudering van de genomen maten in hun onderlinge samenhang komt men tot de conclusie, dat het beste „eendimensionale” maatsysteem voor dames is dat, hetwelk als basismaat de taille-omvang neemt (de tegenwoordig gebruikte maatnummers hebben oorspronkelijk betrekking op de heup-omvang in inches, doch in de loop der jaren is dit verband geheel verloren gegaan). Men heeft voort te gaan voor iedere taille-meet de bijbehorende overige lichaamsafmetingen berekend, welke tezamen de pasvorm geven, die door het grootste aantal dames met de gegeven taille-omvang gedragen kan worden, zonder dat het kledingstuk vermaakt behoeft te worden. Daarenboven heeft men de frequentie vastgesteld, waarin de verschillende taille-maten voorkomen. Aldus wordt het voor de confectie-fabrikant mogelijk gemaakt in iedere maat de meest gangbare pasvormen te produceren, en voor de handel, zijn assortiment wat maten betreft op de juiste wijze samen te stellen.

Dat de praktijk en het „instinct” der coupeurs er tot nu toe niet in geslaagd waren deze gegevens op te sporen, blijkt o.a. wel hieruit, dat in de tegenwoordige confectie de ruglengte doorgaans toeneemt met de taille-maten, terwijl uit de metingen is gebleken, dat dit in „de natuur” geenszins het geval is.

Het meest rechtstreekse voordeel dat zou voortvloeien uit een algemene aanvaarding van het in „De juiste maat” uitgewerkte systeem, is niet op geld waardeerbaar: het vermijden van ergernis en teleurstelling, doordat kopers en verkopers eindelijk eenzelfde taal gaan spreken, wanneer zij maatnummers gebruiken. Maar verder liggende gevolgen zijn wel degelijk van economische orde. Voor de consument betekent het systeem immers: beter passende kleding voor minder geld. Voor de industrie is dus een grotere vraag naar confectie te verwachten, gedeeltelijk ten koste van de vraag naar maatkleding. Industrie en handel beide zullen profiteren van het feit, dat het assortiment „wetenschappelijk” samengesteld kan worden, zodat minder onverkoopbare maten overblijven. Voor de detailhandel ligt nog een bijzonder voordeel in een aanzienlijke besparing van de „pompkosten”, d.z. de kosten van kleine veranderingen in eigen ateliers, teneinde de verkochte confectie beter passend te maken.

Het komt maar zelden voor dat een concreet voorstel van rechtstreeks-economische betekenis zo publiekelijk wordt gelanceerd, en dit is een van de redenen, waarom wij meenden de aandacht op „De juiste maat” te mogen vestigen. Het zij echter nogmaals vermeld, dat het voorgaande geen samenvatting is. Het boek bevat

¹⁾ Ch. de Monchy: Sociaal-economische aspecten van de groothandel (rede Verbond Ned. Groothandel); Prof. Dr F. L. van Muiswinkel: Reputatie en functie van de handel (rede Vrije Universiteit); Dr Paul Rijksen: Het distributievraagstuk (rede jaarvergadering Unilever).

²⁾ Voor zover handelsbedrijven van deze moderne hulpmiddelen gebruik maken hebben zij meer tot voorwerp het transport en de administratieve werkzaamheden binnen deze bedrijven dan de eigenlijke handel zelf.

veel meer: het werkt bijv. als alternatief voorstel nog een „twee-dimensionaal” systeem uit, waarbij iedere taillemaat nog gesplitst wordt in drie verschillende ruglengten. Door deze differentiatie zou het doel uitvaard nog zuiverder bereikt worden, maar de praktische uitvoering wordt moeilijker.

Voorts worden op bescheiden schaal uit de verzamelde maten sociografische gegevens afgeleid, en wordt een vergelijking gemaakt met enkele onderzoeken van gelijke aard (doch van geringer omvang), welke in het buitenland zijn verricht. Het is wellicht interessant hieraan toe te voegen, dat thans nog in Engeland een onderzoek aan de gang is, geleid door de „Clothing Industry Development Council” te Londen, en dat wat de organisatie betreft, men daar dankbaar gebruik heeft gemaakt van de in Nederland opgedane ervaringen.

Amsterdam.

Mr O. LEYENDEKKERS.

AANTEKENING

De ontwikkeling der Westduitse industrie

In „Wochenbericht” van 5 dezer heeft het „Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung” een uitvoerig overzicht gegeven van de ontwikkeling der Westduitse industrie, waaraan het onderstaande is ontleend.

De ontwikkeling voor en tijdens de oorlog.

De industriële structuur in Duitsland in de jaren direct vóór het uitbreken van de tweede wereldoorlog werd in aanzienlijke mate bepaald door de rationalisatieperiode, die in 1925 een aanvang nam. De uitbreiding der capaciteit en de plaatsvindende kapitaalsintensivering kwamen toentertijd in de eerste plaats ten goede aan de zware industrie en de investeringsgoederenindustrieën. Het gevolg hiervan was, dat in deze sectoren een aanzienlijke overcapaciteit werd benut. De consumptiegoederenindustrie kon haar productie-apparaat slechts in betrekkelijk bescheiden mate uitbreiden en moderniseren, met het gevolg dat de kapitaalgoederenindustrie sterk domineerde. Deze ongewone structuur werd sedert 1933 en vooral sedert 1936/1937 door de bewapeningseconomie versterkt. Het aandeel van de kapitaalgoederenindustrie in de netto-productiewaarde der Duitse industrie steeg van 63 pCt in 1936 tot 78 pCt in 1943, terwijl dat van de consumptiegoederenindustrie gedurende hetzelfde tijdvak een daling te zien gaf van 37, tot 22 pCt.

Jaar	Steen-	Cokes	Ruw staal	Electriciteit
	kolen			
	(in mln tonnen)			(in mrd kWh)
1929	163,4	38,6	16,2	30,7
1936	158,4	35,8	19,2	42,5
1939	188,0	45,0	19,1	61,4
1943	190,5	47,8	20,7	73,9
1944	166,0	42,6	18,3	

De toeneming van de industriële productie gedurende de periode 1936-1943 — in laatstgenoemd jaar werd het hoogste peil in de oorlog bereikt — kan slechts worden volledig berekend uitgevoerd voor 1944. In dat jaar, toen de productie reeds over haar hoogtepunt heen was, werd een niveau bereikt, dat 23 pCt boven dat van 1936 lag. Aangenomen mag worden, dat het productieve van de Duitse industrie in 1943 ongeveer 40 à 50 pCt boven dat van vóór de oorlog was gelegen.

De ontwikkeling direct na de oorlog.

Aan het einde van de oorlog was de Duitse industrie volledig gedestrukt. Het productie-apparaat was door

abnormale slijtage en het achterwege laten van investeringen ter vervanging sterk achteruitgegaan, waardevolle arbeidskrachten waren gesneuveld of in krijgsgevangenschap geraakt, en de ontberingen gedurende en direct na de oorlog hadden de economie teruggevoerd tot de arbeidsprestaties. Daarnaast vertraagden het tekort aan grondstoffen, het afsnijden van Duitsland van de wereldmarkt, het ontwrichte geldwezen en de moeilijkheden op verkeersgebied het herstel. Bovendien heeft de verdeling van Duitsland in zones een nauw samenhangend economisch gebied gesplitst, waardoor vele industrieën van hun leveranciers en afnemers werden gescheiden. Hoewel de na-oorlogse periode voor West-Duitsland, daar de demontage aldaar minder rigoureuus werd doorgevoerd dan in Oost-Duitsland, minder nadelig is geweest dan voor de Sovjet-zone, bleef de industriële productie door bovengenoemde oorzaken ook in dit gebied tot aan de geldsanering op laag peil. Wel was worden aangenomen, dat de productie kort vóór de geldsanering, doordat een groot deel der producten o.a. op de zwarte markt werd afgezet en in de berichtgeving der industrie niet werd vermeld, groter is geweest dan door de productie-index werd aangegeven.

De ontwikkeling na de geldsanering.

De geldsanering vormde een stimulans voor een snel herstel der economische krachten. Dank zij de verbetering in de voedselvoorziening vond allereerst een herstel van het prestatievermogen der arbeiders plaats. Langzamerhand kwam ook de vernieuwing van het productie-apparaat op gang. Tot eind 1949 nam de productie-de investeringsgoederen- en de consumptiegoederensector in ongeveer gelijke omvang toe. De voorsprong, die de investeringsgoederenindustrie tot begin 1949 had genomen, werd aanvankelijk in de loop van 1949 kleiner, doch vergrootte zich weer van het voorjaar van 1951 af in sterkere mate. In het tweede kwartaal van 1951 lag het productieniveau der investeringsgoederenindustrie gemiddeld meer dan 150 pCt boven dat van Juli 1948 en ca 60 pCt boven dat van 1936; voor de consumptiegoederenindustrie waren deze percentages resp. ca 100 en ca 20.

Deze ontwikkeling, die door de betrekkelijk gunstige winstmarge, welke de ondernemingen grote investeringsmogelijkheden garandeerde, werd bevorderd, was evenwel in de diverse productiesectoren zeer verschillend. Terwijl er direct na de geldsanering voor de consumptiegoederenindustrie sprake was van een „sellers' market”, deed zich later, vooral sedert begin 1950, een gunstige marktsituatie voor de investeringsgoederenindustrie voor. De grondstoffenindustrieën gingen ten gevolge van de prijsbeheersingsmaatregelen en de productiebeperkingen nauwelijks van de gunstige marktverhoudingen profiteren en waren voor hun investeringen op de kapitaalmarkt, op voorschotten van de Overheidsbronnen en op E.C.A.-credieten aangewezen. Deze financiële bronnen waren juist voor deze industrieën in ontoereikende mate beschikbaar.

Ook in de toeneming der productie in de diverse afzonderlijke industrietakken heeft zich sedert 1948 een aanzienlijke spreiding voorgedaan. Een stijging tot het drievoudige en meer uitsluitend de industrieën in de investeringsgoederensector, zoals de machine-, vervoermiddelen-, scheepsbouw-, electrotechnische, optische en de metaalwarenindustrie te zien. Deze groep neemt meer dan 1/4 van de totale industriële productie voor haar rekening. In de chemische en de kunstvezelindustrie, de kali- en steenzoutmijnen, de ijzerindustrie, de gieterijen, de non-ferrometalen-, de glas-, keramische, papier- en textielindustrie is de productie twee- à driemaal zo groot als in Juli 1948. De overige industrieën — met uitzondering der steenkolenmijnen, wier productie slechts met 40 pCt is toegenomen — hebben ten opzichte van 1948 een productiestijging van 50 à 100 pCt te zien gegeven.

Voor een juiste beoordeling dezer stijgingen dient men het productievolume t.o.v. vóór de oorlog te kennen. Hiertoe zij vermeld, dat de productie van de vervoermiddelen-industrie en de scheepsbouw in Juni 1948 resp. 25 en 10 pCt van die van 1936 beliep. Voor de electrótechnische industrie, de machine-industrie, de kolenmijnen en de petroleum-industrie waren deze percentages resp. 99, 43, 77 en 138.

De toeneming van de arbeidsproductiviteit komt tot uitdrukking in het feit, dat de verdubbeling der industriële productie van Juli 1948 tot medio 1951 gepaard ging met een toeneming van de werkgelegenheid met ca 40 pCt, terwijl het aantal gewerkte uren met ca 60 pCt is gestegen. De prestatie per arbeider is dus met ca 33 pCt, de prestatie per arbeidsuur met ca 20 pCt toegenomen. Hoewel het aantal arbeiders in de industrie, ten gevolge van de aanzienlijke toeneming der arbeids- en instrumentale prestaties, bij de productiestijging ten achter is gebleven, mag een toeneming van het aantal arbeiders met 40 pCt binnen drie jaren een opmerkelijk resultaat worden genoemd. Hierdoor werd het mogelijk gemaakt het grootste deel der vluchtelingen werk te verschaffen. In enkele industrietakken zou vermoedelijk zonder deze arbeidsreserve nauwelijks van enige productiestijging sprake zijn geweest.

De terugkeer van de Duitse productie naar vooroorlogse verhoudingen komt o.a. tot uiting in de snelle toeneming van de industriële export; het zwaartepunt van de West-Duitse uitvoer verplaatst zich in toenemende mate van grondstoffen — steenkolen, schrot en hout — naar industriële eindproducten.

In onderstaande tabel zijn enige cijfers weergegeven, die de industriële ontwikkeling in West-Duitsland en wat daarmee samenhangt illustreren. De jaarlijkse toeneming is groter dan doorgaans in een conjunctureel expansieproces plaatsvindt. Het is niet ongewoon, dat op een zware depressie aanzienlijke productie- en productiviteitsstijgingen optreden, maar de ontwikkeling in West-Duitsland draagt het karakter van een incidenteel regeneratieproces na een door exogene factoren veroorzaakte ineenstorting. Men moet dan ook verwachten, dat de krachten, die voor deze opleving gezorgd hebben in de toekomst niet even sterk meer zullen zijn als voorheen en dat derhalve een vervlakking van de ontwikkelingstrend zal optreden.

Gemiddelde jaarlijkse en maandelijks procentuele toeneming van de productie e.d. der Westduitse industrie ¹⁾.

(van Juli 1948 tot het eerste halfjaar 1951)

	Jaarlijkse toeneming	Maandelijks toeneming
Aantal arbeiders	11,1	0,9
Gewerkte uren	16,0	1,2
Productie:		
a. Gehele industrie	26,6	2,0
b. Productiemiddelen	18,6	1,4
c. Investeringsgoederen en eindproducten	34,4	2,6
d. Consumptiegoederen	27,2	2,0
Prestatie per:		
a. Arbeider	14,0	1,1
b. Arbeidsuur	9,4	0,75
Kolenverbruik	11,9	0,9
Stroomverbruik	21,0	1,6
Omzet in het binnenland	36,1	2,6
Omzet in het buitenland	90,3	5,5

¹⁾ Excl. energievoorziening, bouwnijverheid en voedings- en genotmiddelen-industrie.

Perspectief.

Hoe bevredigend de resultaten over het algemeen ook schijnen, men moet niet vergeten, dat de huidige structuur van de Westduitse industrie nog niet geheel evenwichtig is. Het kwetsbare punt is het achterblijven van de basisindustrieën — vooral steenkolen, ijzer en energie — ten opzichte van de op hen in de bedrijfskolom volgende industrieën. De nalatigheden, die hier werden begaan, beginnen zich reeds kenbaar te maken. Zelfs bij een snel inhalen der

verzuimen mag er niet op worden gerekend, dat de ontstane belemmeringen voor een verdere industriële ont-plooiing op korte termijn uit de weg kunnen worden geruimd. Dit kan te meer onaangename gevolgen hebben, daar een arbeidsreserve van één millioen mensen op inschakeling in het arbeidsproces wacht, een inschakeling, die vnl. alleen in de industriële sector kan plaatsvinden.

De relatief sterkere ontwikkeling van de investeringsgoederenindustrie behoeft op korte termijn geen aanleiding te geven voor overdreven bezorgdheid; voorlopig mag nl. worden aangenomen, dat er nog aanzienlijke achterstallige investeringen te verrichten zijn. Bovendien zou een eventuele hereniging van Oost- en West-Duitsland nog een zware taak voor deze industriële sector meebrengen, doordat zij dan zal moeten bijdragen tot het herstel van het productie- en verkeersapparaat in Midden- en Oost-Duitsland. Of de investeringsgoederenindustrie na afloop dezer herstelperiode niet te sterk ontwikkeld zal blijken te zijn, blijft een open vraag.

In de naaste toekomst zal de ontwikkeling vermoedelijk in het teken der consolidering en van een structureel evenwicht staan. Voor een aantal industrieën zal er wellicht voorlopig een einde aan het expansieproces komen, terwijl voor andere industrieën, die „bottlenecks” vormen voor de verwerkende industrie, het kardinale probleem zal zijn, hoe deze zo spoedig mogelijk op peil te brengen. Alle betrokkenen zullen er toe moeten bijdragen, dat de stijging der efficiency en de uitbreiding van het productie-apparaat eveneens de kleine en middelgrote bedrijven ten deel vallen. Slechts dan zal het de Duitse industrie gelukken haar vooroorlogse plaats op de wereldmarkt te heroveren. Daarnaast is en blijft een zich geleidelijk uitbreidende wereldeconomie één der pijlers, waarop een gezonde Duitse industrie rust.

GELD- EN KAPITAALMARKT

De geldmarkt.

De aanzienlijke ruimte op de geldmarkt, gevolg van de gunstige deviezenpositie en het tot aflossing komen van veel schatkistpapier, hield ook gedurende de afgelopen week aan. Eén t/m driemaandspapier steede 1-1 $\frac{1}{8}$ pCt, terwijl langer lopende termijnen een staffeling vertoonden oplópende van 1 $\frac{1}{8}$ - $\frac{3}{16}$ pCt voor Februari- tot 1 $\frac{7}{16}$ pCt voor Septemberpapier.

De vraag naar kortlopend papier is nog steeds zeer groot, gedeeltelijk omdat sommigen menen (hopen), dat de rentevergoeding voor schatkistpapier in de toekomst toch nog wel eens verhoogd zou kunnen worden, op grond waarvan zij zich niet voor te lange tijd wensen vast te leggen, gedeeltelijk ook omdat men gaarne een „appeltje voor de dorst” wil bewaren, nl. voor het geval zich in de slechts zeer matig met vervallend papier bezette maanden November en December eventueel ontrekkingen zouden voordoen.

In verband met het éénrichtingsverkeer op de geldmarkt — de bovengenoemde tendenties doen zich nl. bij vrijwel alle geldmarktinstellingen tegelijk voor — hebben de marktdiscount's van de korte termijnen goeddeels een nominaal karakter, d.w.z. er zijn van dit papier geen noemenswaardige bedragen op de markt te verkrijgen.

De kapitaalmarkt.

De reëntree van het woord devaluatie in de dagelijkse conversatie heeft tot dusverre slechts weinig invloed gehad op het koersniveau op de aandelenmarkt. Voor zover dit is toe te schrijven aan de opinie, dat aandelen onder de na-

oorlogse omstandigheden geen beveiliging tegen devaluatie vormen, getuigt dit van gezond verstand.

De Vereeniging voor den Effectenhandel heeft zich ver-stout, enige wenselijkheden uit te spreken omtrent een betere verslaggeving door n.v.'s, waarvan ter beurze aandelen zijn genoteerd. Met belangstelling mag het praktisch effect hiervan worden afgewacht.

Op de obligatiemarkt werd de emissie aangekondigd van een tweetal $4\frac{1}{2}$ pCt leningen, de eerste merkwaardigerwijs van een semi-publiekrechtelijk lichaam (de Prov. Brabantsche Electr. Mij, die f.5 mln vraagt). De aflossingsvoorwaarden zijn vrij gunstig voor de beleggers te noemen. De f.10 mln premielening Amsterdam, met de emissie waarvan deze gemeente een knieval maakt voor de wensen van de kleine „kapitalisten”, trekt bij het publiek wel belangstelling. Of vele kleintjes hier inderdaad een (voldoende) grote zullen maken zal pas na de emissiedag (29 October) blijken. Op dit punt bestaat inmiddels wel enige twijfel; dat deze premielening door een syndicaat van niet minder dan 14 banken wordt overgenomen, wijst bijv. in deze richting. Voorts hebben bankkringen de gemeente 's-Gravenhage medegedeeld, dat een grote premielening geen kans van slagen heeft; deze gemeente zal thans trachten geld voor de woningbouw bijeen te garen door de instelling van een Grootboek, waarvan de inschrijvingen een rente zullen dragen, welke zal variëren met toekomstige wijzigingen in het rentegamma.

Uit dit alles blijkt wel, dat de schaarste van niet risico-dragend kapitaal de klant-belegger wederom enigszins tot koning gaat maken.

	12 Oct. 1951	19 Oct. 1951
Aand. indexcijfers.		
Algemeen	151,7	151,9
Industrie	215,2	215,8
Scheepvaart	178,6	179,3
Banken	120,7	120,7
Indon. aandelen	51,5	51,3
Aandelen.		
A.K.U.	169	168 $\frac{1}{2}$
Philips	171 $\frac{1}{2}$	176 $\frac{3}{4}$
Unilever	228 $\frac{1}{2}$	227 $\frac{1}{2}$
H.A.L.	178	183 $\frac{1}{2}$
Amsterdam Rubber	104	102 $\frac{3}{4}$
H.V.A.	110 $\frac{1}{2}$	111 $\frac{3}{4}$
Kon. Petroleum	296 $\frac{3}{4}$	296

	12 Oct. 1951	19 Oct. 1951
Staatsobligaties.		
$2\frac{1}{2}$ pCt N.W.S.	70 $\frac{5}{16}$	70 $\frac{7}{8}$
3—3 $\frac{1}{2}$ pCt 1947	85	85 $\frac{5}{8}$
3 pCt Invest. certif.	88 $\frac{1}{2}$	88 $\frac{1}{8}$
3 $\frac{1}{2}$ pCt 1951	93	94 $\frac{1}{4}$
3 pCt Dollarlening	100 $\frac{1}{4}$	101 $\frac{7}{8}$
		J. C. B.

De Belgische geld- en kapitaalmarkt in September 1951

Algemene stand van de geldmarkt.

In de loop van de maand September nam de ruimte op de geldmarkt verder toe. Een aantal omstandigheden droeg hiertoe bij, en wel in de eerste plaats de stijging van de deposito's bij de private banken. Anderdeels nam de vraag naar kort krediet verder af, ingevolge de vermindering van de stockvorming.

Terwijl de vorige maanden de geldmarkt in feite slechts ruim was buiten de banken, valt er tijdens de maand September ook in de banksector een lichte ontspanning waar te nemen. Wel blijft de benuttingsgraad van de toegestane kredieten op een zeer hoog peil, doch de nieuwe krediet-aanvragen nemen blijkbaar af.

De ruimte op de geldmarkt liet verder toe, dat niet geveerd papier kon worden verdisconteerd.

Kredietverlening aan de private economie.

	Herdisconto van de banken bij de Nationale Bank en de parastatale instellingen	Portefeuille handelspapier Nationale Bank	Totale kredietver- lening der private banken (accepten inbegr.)
	(in miljoenen fr.)		
Dec. 1948	4.168	5.171	23.117
Dec. 1949	3.339	4.006	24.506
Dec. 1950	8.543	10.110	27.739
Juni 1951	7.707	9.511	29.921
Juli 1951	7.025	9.082	29.340
Sept. 1951	—	6.131	—

Zeer karakteristiek is de terugloop van de portefeuille handelspapier van de Nationale Bank, hetgeen in verband moet gebracht worden met de vermindering van de stocks.

Op 13 September verlaagde de Nationale Bank nogmaals haar discontovoet met $\frac{1}{4}$ pCt; de discontovoet voor geaccepteerde en gedomicilieerde wissels werd hierdoor tot $3\frac{1}{4}$ pCt teruggebracht. De discontovoeten voor promessen en het rentetarief voor beleningen en voorschotten werden noch op 5 Juli noch op 13 September gewijzigd.

In aansluiting met deze recente wijziging van de discontovoeten, verlaagde het H.W.I. zijn rentetarief voor herdisconteringen met $\frac{1}{8}$ pCt voor wissels en accepten geveerd van 13 September af.

Toestand van de banken.

De bankdeposito's waren einde Juli terug licht gedaald in vergelijking met de vorige maand. Gedeeltelijke inlichtingen wijzen er evenwel op, dat de bankdeposito's in de loop van de maand Augustus en September aanzienlijk gestegen zijn, vooral omwille van de kredietverlening aan de Europese Betalingsunie. De kredieten, die de Nationale Bank hiertoe ter beschikking van de E.B.U. stelt, komen immers uiteindelijk op de rekeningen van de uitvoerders bij de Belgische banken terecht.

Zoals hoger gesignaleerd viel tijdens de laatste weken ook bij de banken een lichte ontspanning waar te nemen, die praktisch samenvalt met het wegvallen van sommige seizoenvragen naar krediet.

Toestand van de Belgische banken.

	Einde 1949	Einde 1950	Juni 1951	Juli 1951
	(in miljoenen fr.)			
Actief.				
Kas, Nationale Bank, P.C.	2.997	2.853	2.693	2.084
Daggeld, banken, holdings	5.521	6.524	6.220	6.248
Kredieten aan priv. econ.	24.506	27.739	29.921	29.340
Handelsswissels	7.450	6.845	7.533	7.355
Prolongaties en voorschotten op effecten	703	764	731	760
Diverse debiteuren	12.328	13.996	14.500	14.541
Accepten	4.025	6.134	7.157	6.684
Kredieten aan de Overheid				
Speciaal papier	34.205	34.856	35.803	35.840
Genoteerde Staatsfondsen	6.737	6.516	6.474	6.779
Vastgelegde middelen	1.125	1.215	1.227	1.235
Totaal actief	71.854	78.085	80.849	79.496
Portef. van de N.B. en de parast. instell. aan papier door banken geherdisconteerd	3.339	8.543	7.707	7.025
Passief.				
Deposito's en crediteuren	52.678	53.571	54.550	53.838
Zicht	47.347	47.693	49.278	48.882
Op meer dan 30 dagen	6.331	5.878	5.272	4.956
Tijdelijk onbeschikbaar	—	—	—	—
Obligaties en kasbons	132	272	348	380
Eigen middelen	4.781	5.064	5.499	5.496

De goud- en deviezenmarkt.

In de loop van de maand September zijn de koersen van het goud en de goudstukjes verder licht gestegen. Deze koersstijging staat niet alleen in verband met de recente wijziging van het Internationale Monetaire Fonds ten overstaan van de goudverkoop met premie, zij is tevens toe te schrijven aan de hausse te Parijs, uitgelokt door de geruchten rond een mogelijke devaluatie van de Franse frank.

Op de markt van de deviezen zijn de koersen van de dollar en de Zwitserse frank lichtjes opgelopen. Het papieren pond, dat einde September nog fr. 130 noteerde, is enkele dagen nadien op fr. 124 gevallen.

Noteringen op de goud- en deviezenmarkt te Brussel.

	Maart 1951	Augustus 1951	September 1951
Niet officiële markt.			
Goud (per gram)	73,50	72 ³ / ₈	74 ¹ / ₄
Gouden pond	680,41	667 ¹ / ₂	685,—
Officiële biljettenmarkt.			
Papieren pond	131,50	130 ³ / ₄	130,—
Franse frank (100)	13,625	13,70	13,25
Zwitserse frank	12,35	12,30	12,35
Papieren dollar	53,375	53,40	53,75
Gulden	12,30	13,175	13,—
Duitse mark	9,75	10,70	10,30

De obligatiemarkt.

De koersen van de obligatieleningen zijn blijven stijgen tot omstreeks 24 September. Nadien heeft zich evenwel een vrij sterke druk voorgedaan op de koersen. Dit is blijkbaar toe te schrijven aan twee redenen:

a. een nieuwe staatslening werd aangekondigd. De voorwaarden zien er uit als volgt: onbeperkt bedrag; looptijd 15 jaar; rente 4,50 pCt netto; uitgegeven aan 96 pCt; aflossing: tijdens de eerste 10 jaren zal telkenjare fr. 50 mln worden afgelost per uitgegeven milliard. De aflossing gebeurt tegen pari tot en met het 10e jaar, tegen 101 van het 11e jaar af, tegen 102 van het 12e jaar af, tegen 103 van het 13e jaar af, tegen 104 van het 14e jaar af. Het saldo van fr. 300 mln per uitgegeven milliard zal het 15e jaar worden afgelost tegen 105 pCt. Het gemiddeld rendement van deze nieuwe lening bedraagt 5,19 pCt.

b. de drukking op de obligatiekoersen lijkt ook in zekere mate toe te schrijven aan de arbitrage van obligaties tegen aandelen. De grotere liquiditeiten in sommige handels- en industriële bedrijven werden blijkbaar voorlopig gedeeltelijk in obligaties belegd, doch thans overgeschakeld in aandelen. De nieuwe ongerustheid omtrent de stabiliteit van enkele buitenlandse munten blijkt niet vreemd aan deze tendentie. Berekend van einde Augustus tot einde September behaalden de meeste obligaties evenwel nog een aanmerkelijke koerswinst, die voor de eerste maal sedert Juli jl. in de sector van de staatsfondsen het belangrijkste was voor de Geunificeerde Schuld. Verder was de hausse het belangrijkste voor de schatkistcertificaten 1944 1e reeks, 1944 2e reeks, en 1947.

Rentestand op de obligatiemarkt¹⁾.

		(in pCt per einde maand)						
	Looptijd	Aug. 1948	Juni 1950	Dec. 1950	Juni 1951	Aug. 1951	Sept. 1951	
Staatsfondsen	langlopende	4,77	4,38	4,53	4,68	4,65	4,63	
Schatkistcert.	8 à 9 j.	4,83	4,63	4,92	5,24	4,97	4,91	
Kasbons steden ..	5 à 6 j.	5,07	4,49	4,66	5,37	5,43	5,35	
Kasbons parastatale instellingen	ca 9 j.	—	—	—	5,41	5,33	5,22	
Private obligaties	10 à 12 j.	6,06	5,43	5,69	6,08	5,79	5,73	

¹⁾ Reële rendementen — rekening gehouden met agio of disagio tegenover terugbetalingsprijs.

Sedert 24 September houden de schatkistcertificaten 1942 1e en 2e reeks en 1947 het best hun koerspeil, daar zij aan-

leunen bij hun terugbetaling volgend jaar. Ondertussen blijkt het Rentenfonds terug de markt te steunen, doch tot omvangrijke steunaankopen blijkt het voorlopig niet gekomen te zijn.

In de loop van de maand September werden geen belangrijke emissies op de markt gebracht. Begin October werden een fr. 400 mln lening van de stad Luik en een fr. 250 mln lening van de provincie Luik ter inschrijving aangeboden. Beide leningen zijn van het 4,50 pCt type, op 5 jaar, uitgegeven tegen 97 pCt en terugbetaalbaar tegen 102.

De aandelenmarkt.

De gemiddelde omzetten op de Brusselse beurs, die tijdens de maand Juni fr. 51 mln per dag beliepen, stegen in Juli tot fr. 56,8 mln, tot fr. 71,7 mln in Augustus en tot fr. 99 mln in September. Deze heropleving van de activiteit op de beurs loopt parallel met een stijging van de aandelenkoersen, die einde September 10,3 pCt hoger lagen dan einde Juni jl.

Deze stijging van de aandelenkoersen staat in verband met een samenspel van oorzaken, waaronder vooral de geruchten nopens devaluaties van sommige munten, de vrees voor inflatie en de goede resultaten van vele vennootschappen moeten worden vermeld.

De vennootschappen, die tijdens de eerste 9 maanden van 1951 hun balans publiceerden, behaalden in het totaal 39,1 pCt meer netto winst dan over het vorige boekjaar en keerden 26,3 pCt meer aan dividenden uit.

Over de maand September stegen de aandelenkoersen met gemiddeld 2,5 pCt; van einde Juni tot einde September beliep de hausse 10,3 pCt.

Van einde Augustus tot einde September was de hausse het belangrijkste voor de portefeuille-ondernemingen (+ 5,6 pCt), de Staatsleningen (+ 4,9 pCt), de bouwnijverheid (+ 3,8 pCt), de textielaandelen (+ 3,4 pCt), de koloniale waarden (+ 3,5 pCt) en de diverse (+ 3,5 pCt).

Alleen de koersen in de rubrieken scheikunde, glasblazerijen, brouwerijen en grootwarenhuizen liepen enigszins terug. Er mag wel worden onderlijnd, dat de noteringen van de steenkolenmijnen tijdens het derde kwartaal van dit jaar met 21,9 pCt zijn opgelopen.

Koerspeil op de aandelenmarkt te Brussel.

(indices per einde maand; 1936/38 = 100)

	Dec. 1950	Juni 1951	Aug. 1951	Sept. 1951
Koloniale aandelen	325	349	375	388
Industriële aandelen	172	190	205	210
Openbare nutsbedrijven	146	171	187	191
Gemiddelde van alle genoteerde aandelen	188	206	222	227

Ondanks de stijging van de koersen steeg het gemiddeld netto rendement van de aandelen, ingevolge een reeks hogere dividenden, van 3,81 pCt einde Augustus tot 3,84 pCt einde September.

Brussel.

Dr L. DELMOTTE.

Abonneert U op de E.-S.B.

STATISTIEKEN

DE NEDERLANDSCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens).

Data	Munt en muntmateriaal	Vorderingen en geldswaardige papieren, luttende in buitenlandse geldsoorten	Buitenlandse betaalmiddelen	Vorderingen in guldens, voortvloeiende uit betalingsaccorden	Voorschotten in rekening in courant
17 Sept. '51	1.194.779	748.757	4.487	249.310	217.011
24 Sept. '51	1.194.908	777.674	4.787	258.017	211.792
1 Oct. '51	1.195.016	826.433	5.277	297.580	233.413
8 Oct. '51	1.195.172	867.371	6.030	296.505	234.806
15 Oct. '51	1.195.268	929.545	7.113	304.340	223.087
22 Oct. '51	1.201.088	826.569	7.679	297.117	214.088

Data	Bankbiljetten in omloop	Saldu in rekening courant				
		Totaal	's Rijks-Schatkist	's Rijks-Schatkist bijzondere rekening	Saldu voortvloeiende uit betalingsaccorden	Andere saldu van niet-gezeten
17 Sept. '51	2.744.728	2.229.906	20.557	1.684.824	235.570	113.271
24 Sept. '51	2.754.881	2.244.515	16.705	1.722.261	242.256	114.172
1 Oct. '51	2.846.829	2.292.981	—	1.722.261	253.549	114.595
8 Oct. '51	2.802.236	2.289.468	34.979	1.722.261	255.965	114.095
15 Oct. '51	2.778.919	2.285.299	26.575	1.722.261	253.551	112.958
22 Oct. '51	2.765.627	2.256.209	47.103	1.745.367	220.173	113.563

DE JAVASCHE BANK.

(Voornaamste posten in duizenden guldens)

Data	Munt, muntmateriaal, goud en deviezen-certificaten	Vorderingen in vreemd courant betaalbaar	Deviezenfonds valutarekening	Disconto's en voorschotten op onderpand, betaalbaar in eigen courant	Voorschotten aan de Regering v. d. Rep. der V.S.I.
31 Mrt '47	477.080	35.363	542.245	348.235	255.201
12 Sept. '51	1.059.274	322.163	685.197	551.52	1.393.910
19 Sept. '51	1.059.275	289.409	698.887	579.36	1.375.134
26 Sept. '51	1.059.275	295.849	707.454	587.186	1.364.180
3 Oct. '51	1.059.275	297.146	712.093	598.784	1.366.210

Data	Bankbiljetten in omloop	Deviezenfonds buitenlandse passiva	Rekening courant saldu	
			Van de Regering van de Rep. der V.S.I.	Van anderen
31 Mrt '47	453.816	268.697	—	895.911
12 Sept. '51	2.886.086	243.397	—	782.010
19 Sept. '51	2.884.309	231.458	—	821.265
26 Sept. '51	2.890.529	251.669	—	778.804
3 Oct. '51	2.900.829	303.570	—	733.670

Muntbiljettencirculatie per 31 Mrt 1947 f 646.830.979
 Muntbiljettencirculatie per 12 Sept. 1951 f 345.030.314
 Muntbiljettencirculatie per 19 Sept. 1951 f 344.690.225
 Muntbiljettencirculatie per 26 Sept. 1951 f 344.329.352
 Muntbiljettencirculatie per 3 Oct. 1951 f 343.669.712

VERKEER EN VERVOER IN NEDERLAND.

Omschrijving	Eenheid	Maandgem. 1950.	Febr. 1951.	Maart 1951.	April 1951.	Mei 1951.	Juni 1951.	Juli 1951.
Indexcijfer vervoer wilde binnenvaart	1.000 t.	166	152	170	165	190	184	—
Vervoer wilde binnenvaart waarvan brandstoffen	mln t.km	263	228	345	—	—	—	—
Wilde binnenvaart, prestatie	mln t.km	205	187	203	199	235	228	—
Indexcijfer eigen vervoer te water	1.000 t.	150	163	175	176	200	186	—
Eigen vervoer te water	mln t.km	1.050	1.142	1.223	1.231	1.402	1.300	—
Idem, prestatie	mln t.km	74	79	84	84	90	87	—
Indexcijfer internat. binnenvaart (laadverm.)	Aantal	70	66	75	75	72	78	—
Binnengekomen schepen (best. Ned.)	1.000 t.	4.423	4.006	4.628	4.681	4.806	5.306	—
Laadvermogen	1.000 t.	2.339	2.098	2.286	2.347	2.429	2.745	—
Lading	1.000 t.	1.397	1.204	1.331	1.268	1.219	1.395	—
waarvan onder Nederlandse vlag	"	910	807	883	890	816	916	—
" " Belgische vlag	"	180	140	167	162	167	175	—
Vertrokken schepen (herk. Ned.)	Aantal	4.329	3.983	4.640	4.758	4.553	5.203	—
Laadvermogen	1.000 t.	2.306	2.023	2.386	2.476	2.273	2.677	—
Lading	1.000 t.	1.147	1.138	1.390	1.549	1.489	1.789	—
waarvan onder Nederlandse vlag	"	691	685	791	871	834	1.020	—
" " Belgische vlag	"	178	143	205	199	195	236	—
Laadvermogen rechtstreekse doorvaart	Aantal	1.639	1.289	2.128	1.914	1.728	1.733	—
Laadvermogen	1.000 t.	1.110	1.853	1.414	1.313	1.194	1.162	—
Lading	1.000 t.	675	831	938	867	804	782	—
waarvan onder Nederlandse vlag	"	165	219	274	282	229	219	—
" " Belgische vlag	"	306	324	344	393	265	299	—
Indexcijfer zeevaart (inhoud)	1.000 R.T.	85	77	91	92	95	94	105
Binnengekomen zeeschepen	1.000 R.T.	1.564	1.374	1.582	1.567	1.626	1.651	1.849
Bruto-inhoud	1.000 R.T.	3.750	3.363	3.972	4.082	4.198	4.057	4.667
Idem, alleen geladen schepen	"	3.306	2.945	3.510	3.682	3.847	3.734	4.281
waarvan in lijnvaart	"	2.020	1.695	1.959	2.057	2.053	1.855	2.220
Vertrokken zeeschepen	Aantal	1.549	1.401	1.615	1.541	1.624	1.721	1.782
Bruto-inhoud	1.000 R.T.	3.768	3.451	4.106	4.010	4.200	4.224	4.589
Idem, alleen geladen schepen	"	2.726	2.429	2.577	2.653	2.620	2.518	2.810
waarvan in lijnvaart	"	1.902	1.691	1.879	1.950	1.943	1.849	2.138
Goederenvervoer ter zee:	1.000 t.	1.275	1.313	1.567	1.504	1.645	1.833	1.758
bij invoer	"	714	654	884	1.107	1.170	1.138	1.340
bij doorvoer	"	541	652	571	599	541	519	522
bij uitvoer	"	714	595	646	732	673	538	533
bij doorvoer	"	—	—	—	—	—	—	—
Indexcijfer goederenvervoer Ned. Spoorwegen	1.000 t.	145	148	165	149	147	148	—
Goederenvervoer Ned. Spoorwegen, totaal	1.000 t.	1.766	1.800	2.002	1.816	1.778	1.804	—
waarvan grensoverschrijdend	"	480	475	571	514	515	547	—
Reizigerskilometers Ned. Spoorwegen	1 miljoen	511	440	509	483	516	500	—
Tonkilometers Ned. Spoorwegen	"	251	266	291	256	251	260	—
Tramwegen, vervoerde reizigers	1 miljoen	33,8	30,1	33,8	31,2	31,8	29,7	31,3
Interloc. autobusdiensten; vervoerde reizigers	"	18,9	19,0	20,8	18,9	18,3	16,5	—
Locale autobusdiensten; vervoerde reizigers	"	14,8	14,7	16,7	15,5	15,2	14,0	—
Indexcijfers verkeer op de rijkswegen	1.000 t.	186	190	202	208	207	219	214
Slachtoffers verkeersongevallen	Aantal	81	75	82	74	95	78	96
Overleden	"	898	689	858	934	1.077	1.036	1.069
Ernstig gewond	"	705	542	630	740	905	1.108	1.002
Licht gewond	"	—	—	—	—	—	—	—
Idem, indexcijfers	1.000 t.	125	115	126	114	146	120	148
Dodenden	"	125	96	116	130	154	167	161
Luchtvaart (K.L.M.) ³⁾	1.000	2.632	2.807	3.530	3.253	2.984	3.168	3.029
Tonkm (vracht, post en extra bagage)	1 miljoen	66,0	56,7	76,4	82,1	91,1	94,7	101,4

1) Maandgemiddelde 1938 = 100. 2) Excl. bunker materiaal e.d. 3) Excl. West-Indië bedrijf.

GEMEENTE AMSTERDAM

UITGIFTE VAN

f 10.000.000,— 2½ pCt. Premie-Obligatiën

(Woningbouw-premielening 1951)

in stukken van f 100,— en f 1000,— nominaal.

Ondergetekenden berichten, dat zij de inschrijving op bovengenoemde uitgifte bij hun kantoren te Amsterdam, Rotterdam en 's-Gravenhage, voor zover aldaar gevestigd, openstellen op:

MAANDAG, 29 OCTOBER 1951

van des voormiddags 9 uur tot des namiddags 4 uur

TOT DE KOERS VAN 100 pCt.

op de voorwaarden van het prospectus d.d. 17 October 1951.

De Twentsche Bank N.V.	Hope & Co.	Pierson & Co.
Lippmann, Rosenthal & Co.	Nederlandsche Handel-	Banque de Paris et des
Rotterdamsche Bank N.V.	Maatschappij, N.V.	Pays-Bas
Incasso-Bank N.V.	Amsterdamsche Bank N.V.	Heldring & Pierson
Escomptobank N.V.	Hollandsche Bank Unie N.V.	Nationale
R. Mees & Zoonen	Amsterdam,	Handelsbank N.V.
	-Rotterdam,	
	-s-Gravenhage.	

17 October 1951

beschikbare krachten

Econ. drs

29 jaar, alg. ontw., met enige bedrijfsecon. ervaring

zoekt functie

waarin hij zich toekomst kan maken. Energiek, veel doorz. vermogen en pers. initiatief. Goede kennis mod. talen; Spaans. Buitentl. (incl. Indonesië) geen bezwaar. Br. onder no. E.-S.B. 43-3, Bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

diversen

TE HUUR

fabrieksgebouw

voor lange of korte termijn. In te richten voor verschillende doeleinden. Gelegen op de Zuid-Holl. eilanden. Bij corr. lange of korte termijn vermelden. Br. onder no. E.-S.B. 43-2, Bur. v. d. bl., Postbus 42, Schiedam.

Te koop van Part. 1 Opel 1948 wegens aanschaffing Taunus. Sloterweg 693, Hoofddorp, Tel. K 2543—262.

Adverteer in deze rubriek.

ECONOMISCH-STATISTISCHE BERICHTEN

UITGAVE VAN HET NEDERLANDSCH ECONOMISCH INSTITUUT

Adres voor Nederland: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.)
Telefoon Redactie en Administratie 38040. Giro 8408.

Bankiers: R. Mees en Zoonen, Rotterdam.

Redactie-adres voor België: Seminarie voor Gespecialiseerde Economie
14, Universiteitstraat, Gent.

Abonnementen: Pieter de Hoochstraat 5, Rotterdam (W.).
Bankiers: Banque de Commerce, Brussel.

□

Abonnementsprijs, franco per post, voor Nederland f 26,— per jaar, voor België/Luxemburg f 28,— per jaar, te voldoen door storting van de tegenwaarde in Belgische francs bij de Banque de Commerce te Brussel of op haar Belgische postgirorekening no 260.34.

Uniegebieden en Overzeese Rijksdelen (per zeepost) f 26,—, overige landen f 28,— per jaar.

Abonnementen kunnen ingaan met elk nummer en slechts worden beëindigd per ultimo van het kalenderjaar.

□

Aangelekende stukken in Nederland aan het Bijkantoor Westzeedijk, Rotterdam (W.).

□

ADVERTENTIES.

Alle correspondentie betreffende advertenties te richten aan de Firma H. A. M. Roelants, Lange Haven 141, Schiedam (Telefoon 69300 toestel 6). Advertentie-tarief f 0.43 per mm. Contract-tarieven op aanvraag. Rubrieken „Vacatures“ en „Beschikbare krachten“ f 0.60 per mm (dubbele kolom). De administratie behoudt zich het recht voor om advertenties zonder ongaaf van redenen te weigeren.

Losse nummers 75 cents, resp. 10 B. francs.